

Die uw jeugd vernieuwt
als die van een arend...

De Reformatie

WEEKBLAD TOT ONTWIKKELING VAN HET GEREFORMEERDE LEVEN

PINKSTEREN: FEEST VAN GENADE; FEEST VAN SCHEIDING

Joël 2 vers 28 tot 32

Pasen is allang voorbij. Her kruis waar Jezus aan gehangen had, is opgeruimd. De joden zijn de eerste schrik over zijn opstanding te boven. Het is inmiddels vijftig dagen na Pasen. Het is Pinksteren. In Jeruzalem is het druk. Heel veel mensen zijn vanwege het pinksterfeest naar de tempel gekomen.

Ineens klinkt er een enorm kabaal. Het lijkt of het stormt. De mensen gaan op het geluid af. En wat zien ze? Ze zien een groep mensen uit het achterlijke Galilea. Het verbazende is, dat die lui alle talen van de wereld spreken. Ze komen uit Galilea (ze stellen dus niks voor), maar de mensen (waar ze ook vandaan komen) verstaan allemaal wat die Galileërs zeggen. Hoe is het mogelijk! Het gaat over God. Dat horen ze. In hun eigen taal horen ze het. Het gaat over de grote dingen die God gedaan heeft.

Sommigen maken er grapjes over.

De apostelen gaan staan. Petrus voert het woord. Hij zegt: 'u staat raar te kijken, en u denkt dat we dronken zijn, maar dit is nou wat Joël zei. Joël profeteerde over de laatste dagen. Hij zei dat God zijn Geest zou uitstorten op al wat leeft'. Petrus zegt: 'Nu gebeurt het' (Handelingen 2).

De laatste verzen van Joël 2 worden door Petrus aange-

haald. Petrus scheurt deze verzen niet uit zijn bijbeltje. Hij rukt ze niet los uit Joël. Laten wij dat dan ook niet doen.

Vers 28 tot 32 gaat werkelijk over Pinksteren. Dat weten we zeker. De preek van Petrus laat er geen twijfel over bestaan. Die verzen spreken des te meer, als we lezen zoals de HERE ze voor het eerst gegeven heeft. Het begint met 'daarna': 'Daarna zal het geschieden, dat Ik mijn Geest zal uitstorten op al wat leeft'. Eerst zal er het één en ander gebeuren, en daarna... Willen we vers 28 tot 32 begrijpen, dan moeten we lezen wat eraan vooraf gaat.'

Joël 2 vers 17: priesterlijk gebed

In vers 17 van Joel 2 krijgen de priesters de opdracht, om te bidden. Ze moeten bidden bij het altaar. Ze beroepen zich op Gods genade: 'Spaar, HERE, uw volk'. Waarom zou dat moeten? Waarom zou God genadig moeten zijn? Vanwege zijn verbond! Ze beroepen zich op Gods verhouding: 'Geef uw erfdeel niet prijs aan de smaad'. Immers: zijn eer is in geding. Ze beroepen zich op Gods eer. Het zou vreselijk zijn, als allerlei mensen zouden zeggen: waas is nu die God van hen? De priesters wijzen daarop, in het priesterlijk gebed.

Vandaag is dat het gebed van Christus. We hebben een

HOOFDARTIKEL

**Pinksteren: feest van genade;
feest van scheiding**

W.F. Wisselink

GEKNIPT VOOR VANDAAG

Geest en leven

KERKELIJK LEVEN

**Een boeiend reisverslag van de
Gereformeerde Kerken**

W.G. de Vries

AAN DE ROEDERWEG

Kort verslag

MISSIONOLOGIE

**Het culturele motief
in de liturgie III (slot)**

G. Riemer

WOORD/WEERWOORD

Wat het GPV wil

S.J.C. Cnossen

BOEKBESPREKING

Ridderbos op Johannes

**Antirevolutionairen en het
buitenland 1848-1905)**

Verschenen

PERSCHOUW

W.G. de Vries

UIT DE KERKEN

priester in de hemel. Vandaag is er een volmaakt gebed, een priesterlijk gebed dat alsmaar voortduurt. Wat heerlijk is het! Jezus Christus, onze Heer, is in de hemel, en Mij bidt voor ons. Zijn gebed biedt bescherming.

Joël 2 vers 18 tot 27: het geschenk van de regen

Na het priesterlijk gebed krijgt God er weer zin in, voor zijn land te zorgen: Hij wordt ijverig voor zijn land, en Hij krijgt medelijden met zijn volk. Hij maakt het weer helemaal goed.

De welvaart was verdwenen. Er was geen oogst. De oogstfeesten (Pasen en Pinksteren) konden niet gevierd worden. Maar de HERE geeft de welvaart weer terug. Er komt weer koren; er komt weer wijn; er komt weer olijfolie. Het zal ruim voldoende zijn. De HERE zal die verschrikkelijke sprinkhanen weggagen en vernietigen. De ene helft komt terecht in de Dode Zee, de andere helft in de Middellandse Zee.

Wat er achteraan komt, lijkt wel haast een nieuwe schepping. Het is het werk van Gods Geest! 'De adem van uw Geest brengt hen tot leven; het aardrijk wordt een nieuwe bloei gegeven' (Psalm 104 : 8). Dat is het gevolg van het priesterlijk gebed. Het land hoeft niet bang te zijn; vers 21. De dieren hoeven niet bang te zijn; vers 22. De mensen kunnen juichen; vers 23. Een nieuwe schepping lijkt het wel. Land, dieren, mensen: in die volgorde was het geschapen, en in die volgorde wordt het hersteld. De ellende van Joël 1 is daarmee ongedaan gemaakt. In Joël 1 werden de dronkaards opgeroepen om te huilen, want de wijn was op (1,5-7). Het hele land moest huilen, want de offerdienst was tot stilstand gekomen (1,8-10). En de boeren en de wijnbouwers stonden wanhopig toe te kijken. Ze moesten het aanzien hoe de totale oogst eraan ging. De wijnstok en de vijgeboom waren het teken van

voorspoed en van vrede en van rust; ze waren verdord en verwelkt. De granaatappelboom met zijn heerlijke vruchten, de trotse palmboom met zijn kolossale bladeren en de appelboom met zijn fijne appels stonden er treurig bij. De blijdschap was op de vlucht geslagen (1,11-12). Het is de HERE, die de omkeer brengt. De HERE heeft er weer zin in voor het land te zorgen. De kinderen van Sion mogen blij zijn. Het regent, als regen nodig is. Dat is een geschenk van God. De gevolgen van dit geschenk zijn duidelijk zichtbaar. De wijnstok en de vijgeboom zijn er weer! God geeft weer het teken van voorspoed en van vrede en van rust. Het is voor de mensen die zich thuis weten op Sion. Het is voor de mensen die zich verbonden weten met de dienst van de verzoening. Het is (vertaald naar vandaag) voor de mensen die de veiligheid zoeken bij Christus: het is voor zijn broeders en het is voor zijn zusters.

God overlaadt ons met zijn gunstbewijzen. Hij geeft regen. Het land fleurde er van op. De vruchtbaarheid komt terug. De woestijn wordt weer een paradijs. Het ziet er weer uit als de hof van Eden (2,3). Het regent, als regen nodig is. Die regen is niet verdiend. God geeft het. 't Komt door het priesterlijk gebed. 't Komt door Christus. God maakt het weer goed. Dat belooft Hij. Wat de sprinkhanen hadden kapotgemaakt (de knager, de sprinkhaan, de verslinder, de kaalvreter: de ene golf na de andere) ... Het was Gods grote leger en het had alles opgegeven. Niets, NIETS bleef over. De HERE vergoedt de schade. Hij zegt: 'Ik zal het wel betalen. Ik maak het weer in orde'.

Wat een wonder! Gods volk krijgt genoeg te eten. Wat een wonder! Gods volk heeft het in de gaten waar al dat eten vandaan komt. Wat een wonder! Gods volk ziet dat de HERE iets bijzonders doet. Ze komen er achter dat God tussen hen in woont. Geen mens zal meer kunnen zeggen: waar is toch die God van hen? Spijsoffer en plengoffer zijn er weer. Het paasfeest en het pinksterfeest kan weer gevierd worden.

Joël 2 vers 28 en 29: het geschenk van Gods Geest

Eerst geeft God regen. Zo maakt Hij het leven leefbaar. Daarna gaat God nog verder. Zijn dag komt eraan. Diepe ellende komt eraan. Er is heel wat nodig om veilig te zijn, op die dag. Daarom overlaadt God ons met zijn gunstbewijzen: niet alleen de regen, ook nog Gods Geest. Zo wordt het leven pas echt leefbaar.

Vandaar dat Joël zo uitdrukkelijk begint met 'daarna': 'Daarna zal het geschieden, dat Ik mijn Geest zal uitstorten op al wat leeft'.

De tempel was een prachtig ding: God woonde tussen zijn mensen. Maar Joel zegt: 'het wordt nog mooier!' God gaat wonen in zijn mensen. Vandaag is er niet: één tempel. 't Zijn er oneindig veel meer: allemaal tempels van de Heilige Geest. God woont in zijn mensen. Joel ziet dat het die kant uitgaat.

KERNREDACTIE

B.R. W.G. DE VRIES (cindred.), DRS. G.J. VAN MIDDELKOOP, PROF. DR. M. TE VELDE

OVERIGE REDACTIELEDEN

DRS. R. TFR. REK. DRS. B. LUITEN, PROF. DR. C.J. DE RIJTER, DRS. H. VELDMAN, PROF. DR. K. VCLING

MEDEWERKERS

J.J.D. BAAS, DRS. J.A. BOERSEMA, J.M. DE JONG, DRS. J. SMELIK

Alle stukken bestemd voor de Redactie aan:

De Reformatie, Postbus 24, 8260 AA te Kampen

ADMINISTRATIE/ADVERTENTIES

Uitgeverij Oosterbaan & Le Cointre B.V., Postrekening 406040 t.n.v.
De Reformatie, Goos Postbus 25, 4460 AA Goos, Tel. (01100) 15591

ABONNEMENT:

f 81,75 per jaar; f 45,25 per halfjaar, studenten f 69,25 per jaar (binnenland)

Buitenland: f 143,50 per jaar (zeepost)

Een abonnement kan per maand ingaan, maar slechts beëindigd worden uiterlijk twee maanden voor het verstrijken van de betalingstermijn

Losse nummers f 1,85 (excl. porto).

De Reformatie is op cassette verkrijgbaar bij de Stichting Bralectah.
Tel. (05210) 15946

ADVERTENTIES

Prijs f 0,63 per mm. Contracttarief op aanvraag

Zonder schriftelijke toestemming van de uitgever is het niet toegestaan artikelen uit dit blad over te nemen.

ISSN 0165-5191

Joël zegt: 'God zal zijn Geest uitgieten'. Zoals een mens een emmer water omkiepert... Hij heeft een emmer vol, en hij kiepert hem zó om. Al het water valt eruit. Zo mogen we ons God voorstellen. Hij giet zijn Geest uit. Het lijkt wel water. Zoals water naar beneden valt, zo giet God zijn Geest uit. Hij houdt niets achter. Hij geeft zich volledig.

Gods dag gaat door! Gods dag gaat door, in al zijn rampzaligheid. Het wordt verschrikkelijker dan het was. Daarom wordt Gods zorg nog krachtiger dan het al was: krachtiger dan de regen, en 't gaat verder dan dat Hij wohnt tussen zijn mensen. Hij giet zijn Geest uit; Hij gaat wonen in zijn mensen.

De HERE belooft: 'Ik zal mijn Geest uitstorten op al wat leeft'. Die belofte wordt in de bijbel uitgelegd. Eerst gebeurt dat al door Joël; later gebeurt dat door Petrus.

Mannen en vrouwen zullen profeteren. Dat bedoelt Joël, als hij het heeft over 'uw zoons' en 'uw dochters'. Het gaat niet alleen over de jongeren van Gods volk. Het gaat over het hele volk. Het gaat over alle kinderen van Sion: daar zijn jonge kinderen, maar ook hele oude kinderen. Mannen en vrouwen zullen profeteren: alle kinderen van God, zonder uitzondering. Het komt er bij allemaal uit, dat Gods Geest in hen woont. Je kunt het horen. Ze profeteren.

Dus: mannen en vrouwen zullen profeteren. **Wat** eerder nog maar met een enkeling gebeurde, dat overkomt nu iedereen. Denk eens aan Samuel. Hij werd geroepen. Iemand riep: 'Samuël! Samuël!' Het was de HERE. De HERE kwam bij Samuël, en praatte met hem. Wel, zegt Joël: dat gebeurt met alle jonge mensen: 'al uw jonge mensen zullen gezichten zien'. Eerder was het een enkeling, die in een droom iets te horen kreeg van **God**. Wel, zegt Joël: dat gebeurt met alle oude mensen: 'al uw oude mensen zullen dromen dromen'.

Het hele volk gaat profeteren. Mannen en vrouwen praten over God. Ouderen en jongeren hebben contact met God. En zelfs het minste volk: de slaaf en de slavin, krijgt royaal hetzelfde deel. God giet zijn Geest uit over 'alle vlees': alle mensen van Gods volk ontvangen het geschenk van Gods Geest: *alle* mensen, ook de slaven en de slavinnen.

Zo legt Joel de belofte van de HERE uit: de belofte van de Heilige Geest.

Nu kan ons een gevoel van teleurstelling bekruipt. Joël profeteert van wonder en geweld. Kleineren we het maar wat? Immers: een profeet... Wat is een profeet? Dat is toch iemand die iets te horen krijgt over de toekomst? Hij plukt woorden van God uit de lucht, en hij geeft ze door. Hij zegt: 'allemaal luisteren! Want de HERE heeft me iets nieuws verteld'. Dat is toch een profeet? Maken we dit buitengewone allemaal maar wat gewoontjes? Net zo als een kerkdienst heel gewoontjes lijkt. Het valt nogal tegen. Dat kan, tenminste. Het kan nogal tegenvallen, als je het vergelijkt met die enorme dingen waar Joël het over heeft.

Laten we dan eens naar Petrus kijken. Ook hij geeft uitleg aan de belofte van de HERE. Ook hij maakt duidelijk wat het betekent als de HERE belooft: Ik zal mijn Geest uitstorten op al wat leeft.

Joël profeteert van wonder en geweld. En Petrus? Petrus zegt: 'Dit is het **nou**, waar Joël het over had!' Hij wijst op mensen, die praten over God. Nu zitten we in de laatste dagen, zegt Petrus. Er staan ons vreselijke dingen te wachten. God laat ons niet in de steek. Hij giet zijn Geest uit. Het is voor mensen die het woord van de apostelen aanvaarden. God overlaadt ons met zijn gunstbewijzen. Via het woord van de apostelen hebben we contact met God. Via het woord van de apostelen leren we God kennen.

We leven vandaag in een heerlijke tijd. We kunnen zo maar naar God. We kunnen praten met God. Jezus is immers in de hemel! We krijgen van alles te horen over God. De bijbel staat er vol van, van alle geweldige dingen die de HERE gedaan heeft. Je krijgt er zin in, om daar meer van te weten! Dat is eigen aan een profeet. Een profeet zoekt voortdurend contact met God. Een profeet is heel benieuwd naar wat God te zeggen heeft. Een profeet praat daar ook over.

Zo legt Petrus de profetie van Joël uit. Wij worden niet, stuk voor stuk, profeten als Joël. Onze woorden worden geen bijbelwoorden. Maar wij mogen God kennen. Wij mogen zijn woorden kennen. We zijn eraan gewend. We kunnen er wat slordig onder worden. We houden onszelf misschien zelfs kunitmatig arm. Laten we beseffen in wat een heerlijke tijd wij leven. Joël verlangde daarnaar. Petrus mag zeggen: 'nu is het zover'.

Joël 2 vers 30 en 31: de ondergang van de wereld

Je zou zeggen: nu is het goed. Dat is een vergissing. Het is niet goed. De hemel en de aarde zullen vergaan. Alles gaat eraan! Ondanks Gods geschenken (ondanks de regen, ondanks Gods Geest) gaat alles eraan.

We hebben al het een en ander gehad. Joël heeft er al van gesproken. Ik bedoel de eerste elf verzen van Joël 2. Gods dag komt eraan. Sprinkhanen, groter dan ooit. Die sprinkhanen lijken wel paarden. Het klinkt of er strijdswagens aan komen ratelen. Niets houdt hen tegen. Ze gaan maar door. Ze lopen elkaar niet in de weg. Ieder gaat rechthoek. Ze klimmen en ze springen. Ze gaan over het land. Ze tasten de stad aan. Het is Gods dag. De aarde siddert. De zon en de maan verliezen hun licht. De sterren stoppen ermee. En voorop, in dat vreselijke leger; voorop gaat de HERE. De sprinkhanen doen wat Hij wil. 'Een verschrikkelijke, een rampzalige dag, de dag dat de HERE verschijnt. Wie zal het overleven?' (Joël 2,11).

In vers 30 en 31 van Joël 2 komt datzelfde weer terug. (We zouden dat niet verwachten, na het herstel waar vers 18 tot 29 over spreken.) Hemel en aarde hebben met elkaar te maken.² De verschrikkingen hier op aarde hebben hun gevolgen in de hemel. Bloed, vuur, rook, op aarde; en aan de hemel een zon die donker is, en een maan die er

bloederig uitziet. Cods dag komt eraan. Door dat vooruitzicht worden Gods geschenken nog belangrijker dan ze al zijn: Gods geschenken bieden bescherming als er straks verschrikkingen komen.

Joël laat zien hoe het op de ondergang af gaat. Cods Geest brengt de ondergang. De wereld gaat kapot. Het dwingt tot geloof.

Geloven kan moeilijk zijn. Er zijn immers geen vuurtongetjes te zien op de hoofden. We hebben God nog nooit gezien. Dat is waar. Maar⁷, we hebben wel *bloed* gezien; we hebben gezien hoe de ene mens de andere te lijf gaat; we hebben gezien hoe het oorlog is, hoe er gevochten wordt. We hebben wel *vuur* gezien: we hebben (met eigen ogen, of op de foto of voor de televisie) gezien hoe steden getroffen zijn door het oorlogsgeweld. We hebben wel de rook gezien; we hebben gezien welke gevolgen het vuur had; het meest duidelijk waren de brandende oliebronnen in Kuwait/Koeweit. Dat alles hebben we wel gezien. We moeten beseffen dat er geen redden aan is. De Koude Oorlog is voorbij. Nieuwe tegenstellingen zijn en allang. We hebben nog steeds de dreiging vanuit Irak. De burgeroorlog in en om Joegoslavië houdt maar aan. Afrika is een continent vol ellende. Een nieuwe wereldorde komt maar niet van de grond.

Door al dat soort dingen kan een mens er niet onderuit, dat God aan het werk is. Hij gaat verder, waar Christus gebleven is. Zijn Geest brengt de ondergang van de wereld.

Wat doen wij? Laten we ons gezeggen door Cods wet? Dat moei? Laten wij niet rustig ons *leventie* leiden. Hoe kunnen wij nou rustig zijn, terwijl oin ons heen de wereld afgebroken wordt? Hoe kunnen wij het toppunt van geluk hier zoeken? Wat is dat voor dwaasheid? Net of de feesten van vandaag belangrijker zijn dan het eeuwige feest dat wacht.

Aan elke ramp wordt duidelijk: God is aan het werk. Gods Geest brengt de ondergang van de wereld dichterbij. Het gaat naar de grote dag van de HERE. Maar: laten wij vooral niet een handje gaan helpen met die afbraak. Als God de zaak gaat afbreken, dan is het vroeg genoeg. Het is ook ons huis. De hemel is het dak boven ons hoofd, en de aarde is de grond onder onze voeten. Dat moeten we niet afbreken. Het is een geschenk van God, als het land er fleurig bij ligt. Laten wij daar niet achteloos over doen. Het is nodig voor ons. Wij zijn mensen met een lichaam. Als er geen eten is, moeten we sterven. Zo simpel is dat. Wij zijn mensen met een lichaam. Zo zijn **wij** een tempel van de Heilige Geest.

Het is moeilijk genoeg, als de wereld eraan gaat. Het is ons huis! Daarom is het zo moeilijk. Het gaat gebeuren, door Gods Geest. Petrus heeft het aangekondigd. Op die pinksterdag in Jeruzalem zei hij: 'Dit is het keerpunt. Nu staan we voor de beslissende scheiding'.

Joel 2 vers 32: de redding van de kerk

De wereld heeft iets van een brandend huis. We zitten erin, en we moeten mee verbranden. God rukt de mensen

weg. God zorgt dat mensen ontkomen aan de vlammen.

Voor wie is die redding?

Het is heel simpel. We mogen roepen tot de HERE. en we worden weggerukt uit de vlammen. We mogen de naam van onze God op de lippen nemen, en we hoeven niet mee, de ondergang tegemoet.

Zoals een kind in nood kan roepen: 'mama, help!', zo mogen we roepen: 'HERE, help!' Als de nood groot is, mag de roep harder worden. Laten we niet zwijgen, omdat de nood *te* groot zou zijn. We mogen roepen: 'HERE, help!' En Joël zegt: u wordt gered! Zo zal het gaan!

Joël mag heel royaal zijn. *Ieder* die de naam van de HERE aanroept, wordt gered. Er is geen uitzondering. Het is zo simpel als wat. Het is zo breed als 't maar kan. Rij Joël is het dat al. Hij zal zelf niet gedacht hebben aan mensen buiten Israël. En misschien moet je dat van Petrus ook wel zeggen. Op de pinksterdag waren de grote daden van de Here te horen in allerlei talen. Het waren toch joden. die daarmee bereikt werden. Tegenover mensen van *Israel* herinnerde Petrus aan de profetie van Joël. Ook hij Petrus is het zo breed als 't maar kan: 'En het zal zijn, dat al **wie** de naam van de Here aanroept, behouden zal worden'. Die breedte (ook naar mensen buiten Israël) laat Paulus heel duidelijk zien; in Romeinen 10 vers 12 en 13. Daar schrijft hij: 'Er is geen onderscheid tussen Jood en Griek. Immers, één en dezelfde is Heer over allen, rijk voor allen, die Hem aanroepen...' Wat royaal is dat! De Here is rijk tegenover hen die Hem aanroepen. Hij geeft zich volledig. Hij houdt niets achter. Hij heeft ons ongehooflijk veel te bieden. De Here is rijk, naar de mensen toe die Hem aanroepen. 'Want', schrijft Paulus: 'al **wie** de naam van de Here aanroept, zal behouden worden'. Er is geen onderscheid tussen Jood en Griek; ze worden allemaal gered, als ze maar roepen: 'HERE, help!'

I-het is dus heel simpel: wie roept wordt gered.

* Het is simpel, maar het moet wel gebeuren. Wie niet meedoet, wordt niet gered.

* Het is simpel; het getuigt van geloof. Wie roept tot God, die gelooft dat God bestaat en dat Hij macht heeft om te redden.

* Het is simpel, en het hoort bij onze dagen; door Christus kunnen we roepen tot God; voor die tijd konden mensen al roepen tot God, nu helemaal, want nu hebben we een voorspraak in de hemel: Jezus Christus, en Hij bidt voor ons.

Hoe kan het, dat er redding is? Wat is de reden daarvoor? Joël maakt dat duidelijk: 'op de berg Sion en te Jeruzalem zal ontkoming zijn, zoals de HERE gezegd heeft; en tot de ontkomenen zullen zij behoren. die de HERE zal roepen'. Dus: waarom is er redding? Omdat Sion er is. God roept mensen bij zich; daardoor gaan mensen roepen tot God. Ze roepen: 'HERE, help!' Ze worden weggerukt uit een wereld die ten onder gaat. Waarom? Sion is er. De tempel is er. De HERE geeft wonderen in de hemel en op de aarde; je zou er bang van worden. Op Sion zijn we veilig. De HERE heeft het gezegd! Hij heeft beloofd: als je

op Sion bent, dan overkomt je niets!

Petrus laat zien dat deze profetie vervuld is. W is een hechte eenheid tussen de profetie van Joël en de vervulling in de dagen van Petrus¹:

* Joël wees op Gods redding: 'als u op Sion bent, overkomt u niets'. Petrus zegt: 'laat u dopen, ga naar Jezus Christus'.

* Joël wees op Gods belofte: 'De HERE heeft het gezegd'. Petrus zegt: 'want voor u is de belofte...'

* Joël wees op Gods roeping: 'door de HERE worden mensen geroepen'. Petrus zegt: keer u om, laat u dopen; 'want voor u is de belofte en voor uw kinderen en' het wordt nog breder! Het is ook 'voor allen, die verre zijn, zovelen als de Here, onze God, ertoe roepen zal'.

Samenvattend

Pinksteren is het feest van genade. Het is het feest van Gods geschenken. God geeft regen (Joël 2,18-27). God geeft zijn Geest (Joël 2,28-29). Dat komt door het priesterlijk gebed (Joël 2,17). Dat komt door Christiis.

Pinksteren is niet alleen het feest van genade. Het is ook het feest van scheiding. Gods Geest is uitgestort. Hij brengt de beslissing dichterbij. Hij brengt scheiding. Hij brengt de ondergang van de wereld; bloed (oorlog), vuur (oorlogsgeweld) en ronk (de gevolgen van het oorlogsgeweld) (Joël 2,30-31). Hij brengt de redding van de kerk: ieder die de naam van de HERE aanroept, wordt gered (Joël 2,32).

W.F. Wisselink

¹ Bij de voorbereiding van deze bijdrage heb ik dankbaar gebruik gemaakt van publikaties van anderen. Ik heb niet name veel gehad aan de schetsen over Joël die ds. G. Hagens jr. gepubliceerd heeft in *Petah-ja* (het nummer van oktober 1991).

² Zie J. Ridderbos in zijn *Korte Verklaring van Joël 2*.

³ Zie over deze tegenstelling de preken van K. Schilder over Handelingen 2 vers 16 en 19 (gepubliceerd in zijn *Verzamelde Werken* Preken, deel I, blz. 360vv).

⁴ Zie de bespreking van Joël 2 bij Van der Waal, in *Sola Scriptura*

GEKNIPT VOOR VANDAAG

GEEST EN LEVEN

'De woorden die ik tot u gesproken heb, zijn geest en leven', zegt de Heer
Wij hebben immers vastgesteld,
dat de Heer met het eren van zijn lichaam
en her drinken van zijn bloed heeft beoogd,
dat wij in Hem zouden blijven en Hij in ons.
Nu blijven wij in Hem
wanneer wij zijn ledematen zijn:
Hij echter blijft in ons wanneer wij zijn tempel zijn.
Om nu zijn ledematen te zijn,
smeedt ons de eenheid samen.
En is het niet de liefde die bewerkt
dat de eenheid ons samensmeedt?
En vanwaar komt de liefde Gods?
Vraag hefaan de apostel!

'Gods liefde', zegt hij, 'is in ons hart uitgestort,
door de Heilige Geest die ons werd geschonken'.
'Het is dus de geest die levend maakt!';
de geest toch maakt die ledematen levend,
die hij aantreft in het lichaam
dat hij zelf groeikracht geeft.
Brengt soms de geest die in u is en waardoor u mens bent,
een lidmaat tot leven dat hij buiten uw lichaam aantreft?
Met uw 'geest' bedoel ik uw 'zift':
uw ziel brengt alleen de ledematen tot leven
die in uw lichaam zijn;
verwijder er een en het wordt doos uw ziel niet meer
in leven gehouden, omdat het niet meer verbonden is
met de eenheid van uw lichaam

Ik spreek hierover,
omdat wij de eenheid liefhebben en de scheiding vrezen.
Niets toch moet een christen zo zeer vrezen
als afgescheiden te worden van Christus' lichaam.
Wordt hij immers gescheiden van Christus' lichaam,
dan is hij geen lidmaat meer van Hem;
is hij zijn lidmaat niet,
dan leeft hij niet meer van zijn Geest:
'Zou iemand de Geest van Christus niet hebben',
zegt Paulus, 'dan behoort hij Hem niet toe'
'Het is de Geest die levend maakt,
het vlees is van geen nut.
De woorden die ik tot u gesproken heb,
zijn geest en leven'.
'Maar er zijn ei- onder u', vervolgt Jezus,
'die geen geloof hebben'.
Hij zegt hier: ei-rijen er onder u die het niet begrijpen,
maal- Hij noemt de reden waarom zij niet begrijpen.
'Er zijn ei- onder u die geen geloof hebben',
en daarom begrijpen zij niet, omdat zij niet geloven.

Door het geloof worden wij ingeschakeld,
door het begrip worden wij tot leven gebracht.
Eerst moeten wij ons aan Christus hechten door het geloof
dan pas is er iets, dat tot leven gebracht kan worden
door het begrip
Wie zich niet aan Wem hecht, biedt weerstand;
wie weerstand biedt, gelooft niet.
Hoe kun nu zo iemand die weerstand biedt,
tot leven worden gebracht?
Hij staat afkerig tegenover de lichtstraal
die hem moest doordringen:
niet zijn ogen keert hij af, maar hij sluit zijn ziel.
Laten zij geloven en zich openstellen.
zich openstellen en verlicht worden!

Augustinus, 'Over het Evangelie van Johannes', 27
(uit: L. Janssen, Augustinus-brevier)

EEN BOEIEND REISVERSLAG VAN DE GEREFORMEERDE KERKEN

Drs. H.C. Endedijk schreef twee delen over *De Gereformeerde Kerken in Nederland*. Het eerste deel beschrijft de periode van 1892 tot 1936, het tweede deel gaat over de jaren 1936 tot 1975.

In dit artikel bespreken we het tweede deel van dit werk van drs. Endedijk. Hij typeert het zelf als 'een boeiend reisverslag van de Gereformeerde Kerken door een steeds meer verwoestijnde samenleving' (7). Inderdaad, de periode die hier beschreven wordt kent, om een ander beeld te gebruiken, grote stroomversnellingen. Maar wie bedenkt dat in de woestijn opeens na regenval onstuimig bruisende waterstromen kunnen ontstaan, waarin argeloze reizigers verdrinken, die bedenkt dat beide beelden elkaar niet uitsluiten. Je kunt in de woestijn sterven aan de hitte en verdrinken in het water. Water en vuur zijn dan ook in de bijbel beelden van allerlei bedreigingen voor de kerk. Sinds 1936 hebben we daarmee in Nederland ook te maken gekregen.

Nacht over Nederland

Allereerst denken we nu aan de bedreigingen van buiten. Ons land werd in 1940 door Nazi-Duitsland bezet, door de schrijver getypeerd als 'De klauw van het beest'. Dat zag op de *politieke* dreiging. Maar nog vóór het einde van de oorlog zal ds. J.S. Post te Axel dezelfde typering gebruiken voor wat in de *kerk* gebeurde: 'Is het een wonder, dat de vaderen, die het goed inzagen, voor de hiërarchie zóó beducht waren, dat zij bij elken nieuwe bedreiging, daarover spraken als over *den klauw van het beest*?' Voor het besef van velen was de scheuring die in deze periode over de Gereformeerde Kerken kwam ook een stuk van de nacht over Nederland. De schrijver van dit boek typeert dit als 'de oorlog gewonnen, de vrede verloren'. Het is uiteraard onmogelijk in één artikel dit hele boek van 272 bladzijden weer te geven. Wel willen we graag enkele belangrijke gedeelten ervan onder de aandacht brengen.

Endedijk komt de eer toe, dat hij niet alleen een boeiend, maar ook een deskundig verhaal heeft verteld over wat er allemaal in deze periode is gebeurd. Hij heeft ook bijzonder veel bronnen geraadpleegd. Wanneer hij uitlegt, waarom hij niet verder is gekomen dan het jaartal 1935 schrijft hij: 'Afstand nemen tot zijn onderwerp, het is een eerste vereiste van de historicus' (g). Hoe korter de afstand is tussen historisch verleden en de dag van vandaag, des te zwaarder komt er druk te staan op de objectiviteit.

Vandaar dat hij over de diep ingrijpende 'omslag' die sinds 1975 in zijn kerken heeft plaatsgevonden verder zwijgt.

Natuurlijk zal een geschiedschrijver niet in die zin objectief kunnen zijn, dat hij geen partij kiest en zijn eigen standpunt moet verzwijgen. Groen van Prinsterer, de historicus bij uitstek, heeft dan ook geschreven: partij kiezen betekent niet partijdig zijn. Ik prijs het in dit boek dat de schrijver ervan aan dit beeld beantwoordt. Het is geen partijdig boek geworden, al dienen we aan het eind van dit artikel wel op de vraag in te gaan, of hij voldoende het verband heeft gezien en gelegd tussen wat bij de Vrijmaking is gebeurd en de ontwikkelingen daarna in de kerken, waartoe hij behoort.

Het verzet tegen Nazi-Duitsland

Wat de politieke ontwikkelingen betreft, ziet hij een duidelijk verband tussen het voortdurend protest van K. Schilder tegen het goddeloos fascisme en het 'verzet' tegen Nazi-Duitsland in gereformeerde kringen. 'Vele jongeren luisterden naar de stem van de Kamper hoogleraar. Dat een groot deel van de predikanten die in de komende jaren de haat van de bezetter aan den lijve ondervonden, uit de school van Schilder stamden, zegt iets over de kwaliteit van zijn protesten... Want dat was toch de grondtoon van zijn vaak in felle bewoordingen gestoken *vertoog*: geen synthese tussen Christendom en Nationaal-Socialisme' (19).

In deze overtuiging is Schilder zichzelf gelijk gebleven. Het is bekend dat na de bezetting van ons land door de Duitsers hij ons volk in de breedst mogelijke zin van het woord een hart onder de riem heeft gestoken met artikelen als 'De schuilkelder uit... de uniform aan'. Hij werd dan ook al in 1940 als een der eersten door de Duitsers gevangen genomen en kreeg na drie maanden gevangenschap een schrijverbod. De vraag is wel gesteld – ook met verdachtmakende suggesties – waarom Schilder na deze gevangenschap niet meer tegen de Duitsers heeft geschreven. Daarop geeft Endedijk een correct antwoord: 'Tot aan het moment dat hij moest onderduiken (zomer 1942), weerde hij zich vanwege het hem opgelegde publicatieverbod (...) slechts in besloten kring tegen de nazi-ideologie. In elk geval waren de grondlijnen getrokken. Nu zou de kerkstrijd zijn aandacht vragen' (32).

Er zijn ook suggestieve vragen gesteld over het feit dat Schilder midden 1944 opeens weer kon opduiken. Daar-

achter zat de beruchte Rost van Tonningen die van de onjuiste veronderstelling uitging dat Schilder de bezettende macht zou gehoorzamen. 'Met deze brief deed Rost van Tonningen groot onrecht aan Schilder, illegalen uit de Gereformeerde Kerken en aan de Kerken zelf' (33). Maar als Endedijk in dit verband L. de Jong citeert: 'Het was alsof de bezetter niet meer bestond', doet ook hij Schilder onrecht. Hij heeft er namelijk niet voldoende oog voor dat Schilder een duidelijk verband zag tussen de tirannie van de Duitser⁵ waartegen hij zich verzet had, en de tirannie van de synoden. waartegen hij zich nu ging verzetten. Een verband tussen de politieke en de kerkstrijd. 'De klauw van het beest' in de politiek en in de kerk! En daarbij stond de kerk voor Schilder centraal. Het was dus bij hem geen verschuiving van de aandacht, maar *concentratie* ervan op wat voor hem het belangrijkste was. Dat blijkt duidelijk uit wat hij op 20 juli 1945 in ons blad schreef onder het opschrift 'Landverrader? – Kerkverrader!' Daarin lezen we: 'Daarom. bedenkt, gij anti-revolutionairen. gij gereformeerden, dat de ramp over de natie, en over "het sociale" begint met kerk-verraad. Met kerk-iniskenning. Als de kerk haar woorden devalueert – en daar is zij onder het synodocratische wanbestuur heel hard mee bezig –, dan wordt die kerk een ramp voor de natie'. De kerk in de natie kan en moet de natie tot zegen zijn als zoutend zout en ook als lichtend licht, indien zij haar kerkkarakter zuiver houdt, en haar politieke credo opbouwt uit haar geloofsbelijdenis, haar kerkelijk credo. Schilder eindigt: 'Wilt gij geen landverrader wezen? Wees dan geen kerk-verrader. *Gij zijt geen van beide. Of anders: beide tegelijk*'.

Dit nieuwe verband tussen kerk en politiek zal Schilder tot zijn dood toe blijven onderstrepen.

Voorspel van een treurspel

De schrijver van dit boek heeft blijkbaar iets *gepeild* van dit verband nissen kerk en politiek. Hij schrijft: 'Het zou van kortzichtigheid getuigen de bedreiging van Kerk en Christendom alleen van gene zijde van de oostelijke landgrenzen te verwachten. De *bedreiging van binnenuit* woog eveneens loodzwaar op de gewetens. Beide bedreigingen culmineerden gelijktijdig in de donkere jaren veertig, en dan spreken we over de schande van de kerscheuring die zich voltrok toen het Nederlandse volk verbeten slag leverde met de fascistische ideologie van Hitler en zijn consorten; niet minder dan de nationale vrijheid was daarbij de inzet' (19).

Jaren later heeft men zich met verbijstering afgevraagd hoe dat in hemelsnaam mogelijk was: een kerkstrijd op leven en dood tijdens een nationale strijd op leven en dood! Wie hier van *tragiek* spreekt heeft intussen de *schuldvraag*, aldus Endedijk, al buiten spel gezet. Hij wil hierover geen nlesbeslissend oordeel vellen. Het was volgens hem niet alleen een professorenruzie, want ook het kerkvolk *trok* partij. Hij noemt dit het typisch gereformeerde fenomeen van de voormannen, die hun gedachten voor het gewone volk populariseerden. 'Vooral aan de

kant van de latere vrijgemaakten reikten die invloed en aanhang ver!' (20). Dit is m.i. wat eenzijdig **gesteld**: het gold naar beide kanten.

Verder wil hij tegelijk zijn oordeel in het midden laten en zoekt hij de bedreiging van de kerkelijke eenheid in partijenschappen en onderling wantrouwen. Maar de vraag komt niet voldoende uit de verf, wie aanleiding gaven tot dit onderling wantrouwen. Wel wijst hij op de brochures van V. Hepp onder de titel *Dreigende deformatie*, die 'de irritante gewoonte' had allerlei 'dwalingen' op de korrel te nemen zonder daarbij de naam van de aangevallenen te noemen. Ook wijst hij op de alarmerende redevoering op de synode van 1936 van H.H. Kuiper die een geest van revolutie signaleerde bij een nieuw geslacht van 'baardeloze knapen' dat de kerken zou vergiften (26, 27). Ook vermeldt hij – kennelijk met instemming – het voorstel van S. Greijdanus om de zaak terzijde te leggen, omdat de belijdenis duidelijke taal spreekt over allerlei zaken, die in geding zijn. Maar hij komt zelf niet tot een duidelijke standpuntbepaling en vermeldt bijvoorbeeld niet dat Schilder sprak over 'een van de donkersre dagen in het leven van de Gereformeerde Kerken'. Waarom? Omdat men meningsverschillen, die weldra aangescherpt werden tot leergeschillen, officieel kerkelijk in behandeling ging nemen.

Met name van de zijde van de theologen van de VU werd dit veroorzaakt, wellicht mede onder invloed van de hervormde theoloog O. Noordmans, die in een rede aan de VU op kerkelijke behandeling van het modernisme op klompen' van K. Schilder c.s. had aangedrongen (Zie G. Puchinger, *Een theologie in discussie*, Kampen 1970, bl. 50).

Ook de kerkrechtelijke zijde krijgt bij drs. Endedijk grote aandacht. Maar ook hierin vertolkt hij geen duidelijk standpunt. Aan de ene kant ziet hij het gevaar dat de synoden een machtsapparaat gaan vormen. Maar wie alle macht op de tafel van de kerkeraden neerlegt, zal angstvallig moeten waken tegen independentisme (30). De nadruk die Schilder er later op zal leggen dat de machtsaanmatiging van de toenmalige synoden de grote oorzaak van de scheuring is geweest, komt in elk geval niet duidelijk uit de verf.

De strijd tegen de bezetter

Een heel hoofdstuk wordt gewijd aan de strijd tegen de bezetter, waarin naast de rol van Schilder ook die van anderen wordt genoemd. De dubieuze houding die H.H. Kuiper hierbij aannam wordt afzonderlijk genoemd en zijn kwalijke pro-Duitse houding. 'Zijn optreden in het Convent van Kerken en rondom de arrestatie van Schilder was dubieus en handig maakte de bezetter met zijn salami-tactiek gebruik van Kuipers vergaande aanpassing' (35). Ik meen dat nog een sterkere diskwalificatie op haar plaats is, maar daarover nu niet verder.

Toen het Convent van Kerken krachtig protesteerde tegen de zogenaamde Arbeidsdienst, die mede dienst moest doen om de nationaal-socialistische levens- en wereldhe-

schouwing aan de jeugd op te dringen, wekte de gereformeerde synode van Sneek/Utrecht telcursstelling door wel medewerking te weigeren. maar tegelijk een 'wijken alleen voor dwangmaatregelen' mogelijk achtte. De verwarring werd nog groter, toen de synode uitsprak dat het niet op haar weg lag een verbod uit te vaardigen. Dit gebrek aan profetische kracht staat wel in schrille tegenstelling met het geduchte optreden van de synode inzake de door haar gedane leeruitspraken.

Het handelen van de synoden

Het is onmogelijk in het bestek van dit artikel alles breed te memoreren. Dit is al meer dan eenmaal gebeurd. Ook in dit boek wordt daarvan een breed relaas gegeven. Het is een rustig, evenwichtig betoog, waarin de feiten op de voet worden gevolgd. Maar er worden op kardinale punten toch andere accenten gelegd dan gewenst en juist zijn. Gezegd wordt dat menigeen zich verbaasde en dankbaar toonde dat liet inzake het genadeverbond tot eenstemmige besluiten kwam (90). De opluchting was groot, omdat naar men dacht niemand beschuldigd was. Maar de ogenschijnlijke vrede werd weldra ruw verstoord. De synode publiceerde namelijk een *Toelichting*, waarin de aard en betekenis van de genomen besluiten nader uiteen werden gezet. Wanneer de schrijver vermeldt dat ds. S.J. Popma later zijn handtekening eronder terugnam is dit niet geheel juist. Hij had de tekst ervan, door J. Ridderbos opgesteld, niet eens gezien en dus nooit zijn handtekening geplaatst.

Nu bleek uit deze *Toelichting* dat de synode had bedoeld dat sommige gedoopte kinderen slechts uiterlijk tot het verbond behoren en geen deel hebben aan de wedergeboorte, de 'inwendige genade', terwijl anderen 'innerlijk' tot het verbond behoren. De laatsten hebben 'de onvoorwaardelijke heilsbelofte aan de uitverkorenen' ontvangen. De leer van tweeërlei verbond, tweeërlei belofte en tweeërlei doop trad hier naar voren. Sterk verwant aan de leer van Abraham Kuiper die het verbond uitsluitend met de uitverkorenen zag opgericht. Velen peilden in deze *Toelichting* dan ook een 'onderhandse' binding aan de leer van Kuiper, die in 1905 juist voorzichtig was teruggevoerd. 'De argwaan werd groter toen in oktober de synode mede op advies van prof. J. Ridderbos besloot de klassieke vergaderingen op te dragen "zich bij de kerkelijke examens te vergewissen, dat de kandidaten instemmen met de leeruitspraken van Sneek/Utrecht 1942"' (94). Endelijk noemt dit besluit niet zo vreemd. Dienstdoende ambtsdragers hadden immers bij hun ambtsaanvaarding al trouw aan de belijdenis betuigd. Maar kandidaten hadden die belofte nog niet afgelegd. Maar daarmee omzeilt hij de zaak in geding. Welke predikant had bij voorbaat instemming met de leerbesluiten van 1942 betuigd? Wel stelt hij de vraag, of het dan niet voldoende was om bij de examen? het te laten bij de betuiging van trouw aan de belijdenis. En daarmee treft hij de zaak in het geding in de roos. Want nu werd de leeruitspraak tot een vierde formulier van eenheid. Jammer, dat

hij deze kernzaak niet nader uitwerkt, al vraagt hij zich wel af: 'Of werd de synode toch door enige argwaan gedreven?' Hij constateert verder: 'De spanningen liepen nu snel op. En ze werden niet minder toen Schilder en Greijdanus schriftelijk hun *bezwaren* aan de synode kenbaar maakten' (94).

Artikel 31

Hij geeft dan een verder relaas van de gebeurtenissen. waarin het beroep op artikel 31 van de kerkorde een grote rol gaat spelen. De inhoud daarvan is dat besluiten van meerdere vergaderingen voor vast en bondig moeten worden gehouden, tenzij bewezen wordt dat ze in strijd zijn met Gods Woord of met de kerkorde zelf. Volgens hem is de uitleg van dit artikel dubieus. 'Wie moet bewijzen en ten overstaan van wie moet bewezen worden?' (95). Het antwoord is naar ons oordeel **van meetaf niet moeilijk** geweest: de bezwaarde moet het bewijzen en hij dient niet zijn bezwaren zich tot de bevoegde vergadering te richten. Maar het fijne puntje komt niet duidelijk naar voren, al raakt **Endelijk** het even aan: 'En als iemand in zijn geweten overtuigd is van de onjuistheid van synodale beslissingen, moet hij dan zijn geweten toch maar geweld aandoen? Of met de kerk breken?'

Ons antwoord is: geen van beide. Hij heeft het recht tijdens zijn **appel** op de kerkelijke vergadering het gewraakte besluit niet voor vast en bondig te houden, maar moet intussen wel de kerkelijke weg betreden. Over deze zaak is voor en na de Vrijmaking uittreure geschreven. En de zaken liggen eigenlijk heel simpel. Had men de 'veiligheidsklep', die door artikel 31 is ingebouwd, maar intact gelaten, dan was er heel wat stoom van de ketel afgeblazen. Er kunnen tijdelijk 'ja- en nee-broers' ten aanzien van een concreet besluit in het kerkverband bestaan. Maar de synode schreef – onder meer aan de kerkeraad te Wesep –: Kan men het om zijn gewetenswil niet met een synodebesluit eens zijn, dan dient men het kerkverband te verbreken. Dat was nu juist oproepen tot kerkscheuring in plaats van rekening te houden met het wijze en voorzichtige artikel 31! Het is meer dan eens betoogd, al **schrijft** Endelijk hier: 'Zo werd de hele kwestie verkokerd en toegespitst op de uitleg van dit gewraakte artikel en op de problemen rond Schilder'.

De laatste heeft dit met nadruk ontkend. Het ging niet over een zaak van uitleg, maar om *trouw* aan dit artikel. En het ging niet om de problematiek rond Schilder, maar om de *christelijke vrijheid* van de kerken in ons land. En dat tegen de toenemende hiërarchie van de synode. die beweerde te spreken 'met het profetisch gezag van Christus' en die bezwaarden 'een oppositie' noemde die een leer voorstonden 'die nimmer in de Gereformeerde Kerken een wettige plaats had ingenomen'.

Revisie-synode en Preadvies

Op dinsdag 22 juni 1943 kwam een nieuwe synode bijeen, die de geschiedenis zou ingaan als revisie-synode. Op haar tafel lag een groot aantal bezwaarschriften. Daar-

over werd een *Pi-endries* uitgebracht dat de zaak alleen maar **erger** maakte. Er was amper tijd geweest voor de synodeleden om het te bestuderen, maar het werd wel aan de **bezwaarden** toegezonden in de verwachting dat zij door de argumenten **daarin** 'van de juistheid der betrokken uitspraken overtuigd zullen worden'. Dat was nu olie op het vuur. Volgens dit preadvies **veronderstellen** de sacramenten geloof. Niet alle kinderen van de gelovigen zijn bondelingen. Er wordt **onderscheid** gemaakt tussen een doop in volle zin en niet-volle zin. En zo zou er **nog** meer te noemen zijn. Als het ooit duidelijk was geworden dat eenzijdig gebonden werd aan de **Kuyperiaanse** leer dan wel door dit geschrift, dat nog verder ging dan de al eerder genoemde *Toelichting*. Gevolg was dat de **onrust** in de kerken steeds groter werd en het aantal bezwaarden toenam. Toen de synode **ook** nog uitsprak dat 'in onze kerken niets mag worden **geleerd**, dat met de betrokken leeruitspraken niet ten volle in overeenstemming is', leek de teerling geworpen. **Endedijk** spreekt hier van 'a point of no return'. Hij merkt dan op: 'En wie zich afvraagt hoe het mogelijk was dat juist in deze barre oorlogstijd de kerken in de armen van de duivel van de kerkscheuring gedreven werden, zal die vraag hebben te richten aan de synode (**was** men dan **zó** het gezicht op de gebeurtenissen verloren?) **en** aan Schilder (die weigerde er het zwijgen toe te doen en zo de kerken **binnen** de gevarenzone bracht). Waarom had Schilder niet hetere tijden kunnen afwachten om zijn scherpe pen te gebruiken voor een zaat, die een beter lot **waard** was, namelijk de bestrijding van de tiran uit het Oosten?' (103).

Aan het eind van dit onderdeel zegt de schrijver van dit boek: 'De komende schorsing van Schilder was meer dan een "simpele" tuchtmaatregel, hoe grievend die ook voor de betrokkene is geweest en hoezeer hij zich toen op zijn **ambtelijk** hart getrapt wist. Dit was de finale-mineur, het eind van een doodlopende weg: niemand kan zich met de eretitel "overwinnaar" rooien, **omdat** er enkel verliezers waren. Alles wat hierachter wegwam, tot en met de verwoestende verscheurdheid in families en gezinnen, was **niet** alleen God een gruwel, maar heeft ook de kerken eerloos bij de wereld gemaakt. Een uitermate scherp oordeel. maar wie in en na die jaren zijn oor te luisteren legde bij de "wereld", kon alleen maar concluderen: de eer is weg!' (103).

Twee punten van aanklacht

Wij verstaan deze klacht, want zelf hebben we de bitterheid van deze kerkstrijd ondergaan. We gaan het vervolg en de ontknoping **van** deze geschiedenis nu **niet** meer uitvoerig na. Schilder werd geschorst en afgezet, aan Greijdanus werd zijn ambt ontnomen, predikanten, ouderlingen en diakenen werden geschorst en afgezet, gemeenteleden werden **van** het avondmaal gehouden en van het doopvont geweerd. Het is één lange zwarte lijst. Maar we **willen** nog op twee punten **van** deze klacht en aanklacht van **Endedijk** letten.

Naar de zijde van de synode stelt hij de **vraag**: Was men

dan zo het gezicht op de gebeurtenissen verloren? Laat ik dan mogen wijzen op wat op de tafel van de rynode van Utrecht lag, op 26 mei 1942. Van allerlei kerkelijke vergaderingen, particuliere synoden, classes en kerkerden waren dringende verzoeken tot de synode gericht om de behandeling van de menings- of **leergeschillen** niet door te laten gaan. Ds. G. Janssen heeft uitgerekend dat daarin *bijna tweederde* deel van alle kerkleden vertegenwoordigd waren. Maar met 27 stemmen voor en 23 stemmen tegen werd besloten onmiddellijk over te gaan tot **behandeling** van de leergeschillen. Met een dergelijk miniem verschil werd de **zaak** doorgedreven en dat tegen het gevoel van de meerderheid der kerkleden in. Men had niet alleen het gezicht op de gebeurtenissen verloren, maar ook op de bevoegdheid van meerdere vergaderingen, die niet heersen mogen, maar moeten dienen. Hiërarchie in optima forma!

Naar de zijde van Schilder klinkt de vraag: had hij niet kunnen zwijgen en zijn pen voor een betere zaak gebruiken? Maar hij **hééft** juist aangeboden te zwijgen en **gebruikte** zijn pen voor de allerbeste zaak in oorlogstijd: het redden van de eenheid van de kerken. Op 13 december 1943 – in her heetst van de strijd – schreef hij aan de synode een brief, waarin hij voorstelde, niet om de **leeruitspraken** terug te nemen, **maar** om wat de kerkelijke examina betreft **terug** te keren tot de toestand van **vóór** 1942, tot weer in normale tijd de gehele zaak *langs* de **kerkelijke weg** in bespreking zou kunnen worden gegeven. Hij beloofde er dan **publiek** over te zwijgen en zich **alleen** te beperken tot de kring van de kerkeraden. De **praeses van** een **latere** synode, ds. N. Duursema, verklaarde veel te 'gevoelen voor het rustige advies van prof. Schilder, wiens mooie betoog spreker met genoegen las'. Maar het werd meteen van tafel geschoven.

Met andere woorden, van de zijde van de meerderheid van de kerkleden en van de zijde van Schilder is alles ondernomen om de eenheid van de kerken te redden. Maar het mocht **niet** baten. Zond God dan een geest van verblinding en was er geen oorzaak?

Alleen maar verliezers?

Endedijk concludeert: er waren alleen maar verliezers. Is dat zo?

Zeker, ook wij kunnen een gevoel van machteloosheid niet **onderdrukken**, wanneer de hele treurige geschiedenis in kaart wordt gebracht. Maar er is één ding dat drs. **Endedijk** niet in rekening brengt. **Aan** het eind van zijn boek concludeert hij – naar **we** aannemen verdrietig – dat 'het typisch **gereformeerde** huiskerk' van zijn kerken **vervaagd** is (249). Aan de ene kant ziet hij de **fatale** kerkscheuring en aan de andere kant de snelle afval **van** het geloof in zijn kerken, die sinds 1975 – het jaartal waarmee hij eindigt – dramatisch is geworden (8).

Maar naar **onze** **vaste** overtuiging **bestaat** er *verband* tussen het een en ander. Een verband dat eenmaal door F.H. von Meyenfeldt is signaleerd. Hij sprak over de 'opgebroken situatie' die sinds en door de Vrijmaking in zijn

kerken was ontstaan. Een situatie, waarbij 'links' steeds meer naar de macht greep. Hij schrijft dan: 'Een zekere morele "upper ten", die al lang zich een eigen stijl veroorloofde, en "de gereformeerde zede" vaarwel zei, greep nu de **kan** om van de zelfkant tot een centrale positie door te dringen' (*De christelijke levenswandel*, Wageningen, z.j., bl. 24). Wij voegen eraan toe: en zij maakten daarbij gebruik van een kerkdiplomaat als H.H. Kuyper en de restauratie-theoloog V. Hepp, zoals Endedijk deze twee typeert (25). Ik denk daarbij ook aan de centrale en funeste rol die prof. dr. J. Ridderbos in het hele geding vervulde. Zijn naam komt men steeds weer tegen in de *Acta* van de synoden. Hij was het die adviseerde tot de 'kandidaten-binding' (*Acta 1942*, art. 801). Hij was het die de synode voorstelde uit te spreken, dat in de kerken **niets** mag worden geleerd dat met de betrokken leeruitspraken niet ten volle in overeenstemming is (*Acta 1943*, art. 289). **Aan** deze onvoorstelbaar strakke binding zijn de kerken kapot gegaan.

Sindsdien hebben de Gereformeerde Kerken, die deze synoden volgden, steeds meer hun gereformeerde karakter verloren. Dit gaat ons aan het hart, wanneer we denken aan velen die ook in deze kerken nog willen vasthouden aan de gereformeerde belijdenis. We zijn elkaar kerkelijk kwijtgeraakt. en dat is een verlies.

Maar er zijn niet alleen maar verliezers, al hebben **we** veel kerkleden verloren. Want met **vreze** en beven mogen we ook zeggen: door de Vrijmaking heen zijn de Gereformeerde Kerken bewaard gebleven bij het **Woord** van God, bij de gereformeerde belijdenis, bij de gereformeerde kerkorde.

Laai 'die genade en eer', door God **ons** geschonken, mogen blijven en laat daarvan nooit gezegd hoeven te worden: de eer is weg.

W.G. de Vries

N.a.v. drs. H.C. Endedijk. *Be Gereformeerde Kerken in Nederland*. deel 2 (1936-1975). Uitg. Kok. Kampen. Prijs f 52.50.

Kort Verslag

van de vergadering van curatoren met hoogleraren d.d. 1 april 1993 te Kampen

1. De vergadering **wordt** te 10.15 uur op christelijke wijze geopend door de president-curator ds. C.J. Smelik.
2. In zijn openingswoord memoreert hij dat dr. A.D. Baum uit Giessen (Dld.) cum laude promoveerde op 11 maart 1993. Hij wenst ds. M. Nap sterkte toe bij de voorbereidingen op het werk in de Oekraïne en de predikanten A. Kamer, J. Luiten en B. van Zuijlekom met hun taak op de komende generale synode.
3. De notulen van de vergadering d.d. 4 februari j.l. worden vastgesteld.
4. De vergadering **bespreekt** de voortgang van de Vooropleiding. Na afloop van het experiment met de eenjarige cursus wordt een evaluatie van **senaatswege** verwacht.
5. Van de ingekomen stukken zijn te vermelden dankbetuigingen van prof. dr. L. Doekes voor de gelukwensen met zijn 40-jarig jubileum als hoogleraar en voor betoond medeleven met het overlijden van zijn zwager en van prof. J. Kamphuis voor gelukwensen met zijn 45-jarig predikantsjubileum.
6. Een kerklid stelt enige vragen naar aanleiding van de beëindiging van de uitgave van de Almanak FQI en de voorgenomen uitgave van een Academisch Jaarboek van de universiteit wordt besproken; het antwoordschrijven wordt vastgesteld.
7. De administrateur deelt mee dat in de periode 1 sept. 1992-31 dec. 1992 vijf legaten zijn ontvangen, groot f 266.187,-. De vergadering neemt met grote dankbaarheid van deze mededeling kennis.
8. De tekrt van de brieven aan de Generale Synode van Ommen o.a. inzake de emeritering en opvolging van prof. drs. H.M. Ohmann wordt vastgesteld.
9. Meegedeeld wordt dat prof. dr. J. van Bruggen van 15 april tot 6 mei a.s. op uitnodiging van de universiteit van Potchefstroom een reis naar Zuid-Afrika zal maken voor het houden van lezingen aan de universiteit en daarbuiten.
10. Voor het volgende studiejaar worden aangewezen prof. dr. F. v.d. Pol als rector; prof. drs. J.A. Meijer als secretaris.
11. De vergadering wordt gesloten.

A. Kamer, assessor

HET CULTURELE MOTIEF IN DE LITURGIE III (slot)

Moeten we *eigenlijk* niet hard vóór 'transculturatie' zijn, overdracht van onze liturgische vormen aan jonge kerken? Zou een uniforme liturgie de éénheid niet versterken, de wederzijdse herkenbaarheid vergemakkelijken? Als het gaat over herkenbaarheid over de grenzen heen, zijn er velen die zeggen: 'Natuurlijk moet je die mensen vrij loten!' Maar laten ze niet vergeten, dat het oecumenische motief (herkenbaarheid over en weer) wel degelijk een rol speelde in de binnenlandse discussie, namelijk toen binnen onze kerken gepraat werd over het al don niet gebruikmaken van de IKB-bundel.

Het oecumenische motief

Het is niet eens onmogelijk, dat op de lange duur 'Genève' (en laten we erbij zetten: 'Middelburg 1933' en/of 'Kampen 1975') wortel schiet in het gemoed van een ontvangend volk. Het verhaal klinkt ook heel anders, als een kerk zelf na diepgaand beraad kiest voor de Geneefse melodieën, zoals dat kennelijk in Japan gebeurde.' Dan is er de herkenning over de grenzen heen. Kamphuis noemt dat het feest van de herkenning. Hij is zich heel goed bewust, dat het allerminst vanzelfsprekend is dat Japanners deze melodieën kiezen: 'Waarom deze melodieën? Het waren allemaal 'de onze'. Het is toch niet nodig op dit punt 'Genève' als enig model te kiezen?' Maar als die melodieën er dan zijn, en als ze dan gezongen worden door een zusterkerk, dan heeft dat wel iets. De herkenning wordt ons veel gemakkelijker gemaakt, en daar willen we niets van af doen. 'De herkenning was wel een groot feest, dat tranen los kon maken.' Alleen kun je dit oecumenische motief nooit zo laten functioneren, dat je terwille van de uiterlijke herkenning elkaar dezelfde liturgische vormen en modellen verplicht stelt.

Overigens constateren we, dat in geval van Japan het culturele motief kennelijk die andere rol heeft gespeeld, namelijk om juist niet tot kontekstualisatie over te gaan. Want, zo lezen we bij Kamphuis: 'tegen de beschikbare Japanse melodieën konden wel bezwaren worden ingebracht'. Die tweesnijdende werking van het culturele motief zagen we al verwoord door J.M. Batteau, wanneer hij het begrip 'transformatie' definieert.

Opgeworpen obstakels

Toch staat de invoering van deze wijzen de eigen ontwikkeling van het geestelijke lied flink in de weg. Zelfs zo, dat eigen productie wordt ervaren als een soort surrogaat, ook wel fijn, maw meer thuishorend in de periferie van het kerkelijk leven. De eigen liederen krijgen niet echt de kans meer om zich een plaats in de eredienst te verwerven. En er is echt niemand meer, die de bestaande bundel als een soort nood-oplossing ziet, wachtend op datgene wat 'uit de eigen boezem' moet opkomen, om dan daarvoor vervangen te worden.

Dat laatste is dus een zure vrucht: de eigen inheemse vorm krijgt geen kans meer, om door de noodoplossingen van de zendelingen heen te breken. Want er zijn nog wel meer nood-oplossingen tot stand gekomen op het zendingsveld. We hebben het over oplossingen die, op de manier van ds. Van Dijk, bij het volle besef van de missiologische moeite, toch gekozen werden. Zo werden, onder druk van de politieke omstandigheden, de Drie Formulieren van Enigheid vertaald en aan de kerken en de regering aangeboden als fundament van het kerkelijk leven van de GGRI (de Gereformeerde kerken in Indonesië). En ook de Dordtsche Kerkenordening werd vertaald. Zeker, in de wetenschap, dat dit eigenlijk niet kon, missiologisch gezien. Maar men stond voor het blok, en misschien zou het nog eens anders kunnen, in de toekomst.

Wij zijn er zelf bij geweest, en inderdaad, je zou kunnen spreken van een overmacht-situatie. En genoemde formulieren en de KO functioneren niet eens slecht in de GGRI. Daar gaat het ook niet om. De realiteit is echter ook, dat er wel een obstakel ligt, om tot eigen formulering van geloofsbelijdenis te komen, en om een eigen kerken-ordening te gaan ontwikkelen, parsend bij de situatie van de kerken daar, in die samenleving.

Missiologische onwijsheid

Er is minder sprake van overmacht, als we kijken naar de uiterlijke liturgische vormgeving: er werden banken geplaatst in de eerste kerken, en torentjes op die kerken. Er werd een kansel geplaatst en de dominee kreeg een hand. De liturgie van Middelburg werd gebruikt, of die van Kampen. In Sumba werd het hele Gereformeerde Kerkhoek, inclusief alle formulieren, gebeden en kort begrip in gebruik genomen.

Ook missiologische wijsheid heeft tijd nodig om te groeien. Er waren kerken waar niet-ritmisch gezongen werd omdat het thuisfront niet ritmisch zong. In andere kerken werd juist ritmisch gezongen omdat in de daar zedende kerk ritmisch gezongen werd.

Toch mogen we de schade, die door dit soort zaken werd aangericht, niet onderschatten. Niet, dat dat alles nu al zo zichtbaar zou zijn. Maar een volgende generatie zal hiervan de zure vruchten plukken. En die worden duidelijk, wanneer in de eigen boezem van de mensen de vragen opkomen over het uitheemse karakter van hun eredienst; wanneer de wens opkomt om de eredienst een meer inheems karakter te geven; maar dan staat de traditie van het uitheemse reeds in de weg. Een zendeling, die voor de Gereformeerde Zendingsbond gewerkt had in Rantapao (Sulawesi), verzekerde mij, dat pogingen, om de liturgie meer inheems te maken, op niets uitliepen. Kleine veranderingen in de liturgie (bijvoorbeeld over het al dan niet zingen van de geloofsbelijdenis) wierpen al hele wolken stof op. Een ander vertelde, dat ze er eindelijk in geslaagd waren het geven van de hand aan het begin van de dienst te vervangen door het overhandigen van de Bijbel aan de voorganger. Het laatste gebaar heeft veel meer concrete zeggingskracht dan het eerste, dat in de Indonesische cultuur niet de betekenis heeft, die wij er aan geven.

De volksaard onderdruk

De Roomse Kerk worstelt met hetzelfde probleem. In 1981 werd in Indonesië het derde Liturgische Congres gehouden, met als onderwerp: 'De inculturatie van de Liturgie'. De liturgie-commissie ter voorbereiding van het congres had dit onderwerp gekozen 'om de kerk sterker in het volk te laten wortelen en om de gelovige aan een meer authentiek geloofsleven te helpen'.² Dit achteraf corrigeren van de aard van het geloofsleven (het meer authenticiteit geven warempel!) roept vele problemen op. In India brengt D.S. Amalorpavadass, directeur van 'the national Biblical Catechetical and Liturgy Centre', het probleem als volgt onder woorden:

'De kerk, onderdeel van de samenleving, bracht bewust of onbewust tegelijker met het Evangelie de culturen over van de landen waar de zendelingen vandaan kwamen. We aanvaardden het geloof tegelijk met de westerse cultuur-uitingen. We hebben ze zodanig geïdentificeerd, en dat voor zo'n lange tijd, dat we ze nu zijn gaan benoemen als "christelijke cultuur". Kortom, dat wat we "de christelijke cultuur" noemen, is niets anders dan de christelijke cultuur van West-Europa of van Amerika, niet in hun moderne of nieuwste vormen, maar in hun meest anachronistische, vervallen en ontaarde vormen. We klemmen ons daaraan vast als zijnde sacrosanct, een onderdeel van ons geloof (cursivering GR), terwijl de rest van de wereld, zelfs de landen waar ze vandaan komen, ze aan de kant hebben gezet'.³

Niet alleen werd en wordt te weinig rekening gehouden met de eigen liturgische vormgeving, gebruik makend van eigen bouwstijlen, eigen muziek-gevoel, kunst, etc. Ook de erkenning van de eigen volksaard komt dikwijls in het gedrang. J.H. Bavinck schreef ten aanzien van de Javanen⁴:

'Als ik zie hoe in de Kraton iedere Javaan zich met groo-

ten eerbied gedraagt, en hoe daar elke, ook de kleinste handeling tot een plechtige ceremonie wordt, dan besef ik ten sterkste, dat er in dit volk krachten sluimeren, die door ons, in de eeredienst veel te weinig tot ontwaking worden gebracht. De kerkelijke samenkomsten zijn m.i. veelal te dor, te verstandelijk, te weinig in staat om het hart te treffen. (...) Meermalen gevoelde ik een zekere beklemming. Ik kon de gedachte niet van mij afzetten, dat deze buitenstaanders (nl. mensen die eens een doopdienst bijwonen, GR) in preek en formulier niet geraakt werden, het was alles veel te veel betoog, redeneering, en het heerlijke groote, dat hier mensen door het heilig Sacrament werden ingelijfd in de gemeente, die zalig wordt, ging veel te veel aan hen voorbij. (...) Zij verzekerden mij, dat zij zelf ook in zulke samenkomsten veel te weinig wezenlijk gegrepen werden.

...er liggen hier centrale problemen. problemen van kerkelijk leven, maar ook van zendingsmethodiek. Staan wij ons eigen werk niet in de weg, doordat we te weinig oog gehad hebben en nog hebben voor de inrichting van den eeredienst? Loopen we geen gevaar de mensen die we trekken door ons evangelisatiewerk, weer af te stooten door ons groot tekort aan liturgie.'

Verbittering

Juist in de liturgie wordt de vreemde, buitenlandse invloed het diepst en het pijnlijkst gevoeld. In plaats van acculturatie en kontekstualisatie was en is er veeleer sprake van 'transculturatie van de liturgie', her overbrengen van de liturgie van de ene cultuur naar de andere. Geen rekening houdend met de eigen aard van het ontvangende volk.

Op niet mis te verstane wijze beschrijft Daniel Montoya Rosales dit ten aanzien van het Cubaanse volk:

'...hun ingeboren vreugde en levenslust; hun liefde voor kleur en ritme; hun voortdurende expressiviteit, getoond in de ritmische bewegingen van hun handen, hun middel en heupen, op de maat van hun muziek. Wij werden geïmmobiliseerd door een droge, strakke, verbalistische, 'non-participatory' liturgie; wij werden tot stilte gemaand als een symbool van eerbied in de eredienst, lachen en woorden verstomden, bleven steken in onze kelen. Het orgel was geïntroduceerd als een wezenlijk element van onze erediensten. Terwijl onze landgenoten met gitaren en andere inheemse instrumenten zongen, zongen wij de trage hymnes, vertaald uit de Engelse taal... Aldus bleven wij zingen, terwijl ze buiten de kerk speelden op hun inheemse instrumenten, dansend en zingend hun liederen over de zwarte en de blanke en de half-bloed, vele liederen, die geschreven werden door Nicolás Guillén, onze nationale dichter.'

Je proeft in deze zinnen de verbittering, het aangedane leed: de eigen identiteit werd schade aangedaan, de volksaard werd onderdrukt, het geloofsleven kwam onder de klem te liggen van een vreemde liturgie: het heerlijke leven speelt zich buiten de kerk af, dáár zitten ze lekker in hun vel.

Het samenspel der motieven – conclusie

Bovenstaande moet ons dwingen om het proces van kontekstualisatie van de liturgie volop serieus te nemen het moet ons uitdagen om, op een verantwoorde manier, aan het werk te gaan. Om het begrip *transformatie* te gebruiken: de culturele gaven gebruiken voor de eredienst. Zangers en speellieden (niet alleen organisten), dichters en schilders: laat ze de eredienst maar versieren tot eer van God, klassiek en modern. Het opnemen van eigentijdse culturele verworvenheden en ze, in de **kracht** van de Heilige Geest, die *nieuwe lading* geven, die *nieuwe gerichtheid*, waardoor cultuur pas werkelijk terecht komt, waar het voor bedoeld is: tot eer van de Gever van alle gaven, de Schepper van alle goeds? Moet het rendement van elke gave niet retour Afzender? En is 'postkantoor' daarvoor niet in de eerste plaats daar, waar de samenkomst belegd wordt, namelijk elke zondag in de kerk?

Je moet er wel durf voor hebben. Wil je 'op veilig spelen' dan blijf je liever bij het oude vertrouwde. Maar is dat op de langere termijn wel veilig? Met angsthazerij zijn we op de verkeerde weg. Schriftgetrouwheid en liturgische ontplooiing kunnen hand in hand gaan. Kontekstualisatie dient steeds genomeerd te zijn aan het *schriftuurlijke motief*. Maar we moeten, in alle eerlijkheid, ons tevens bewust zijn van het feit, dat het schriftuurlijke motief maar heel beperkte richtlijnen geeft voor een concrete ordening van de liturgie.

P. Brunner stelde in zijn standaardwerk *Leiturgia* dat er geen nieuwtestamentische eir bestaat voor een uniforme liturgie door heel de kerk. Als vaste elementen wijst hij aan: Woord, Sakrament en 'bijeekomst in Christus' naam'.⁶ En, in aansluiting daarbij, redeneert C. Bergendoff: elke **generatie** en elke gemeenschap heeft kennelijk de vrijheid om de eigen eredienst te ordenen rond deze drie vaste elementen. Heeft de kerk haar liturgische opdracht wel goed verstaan? Is zij niet te veel bezig geweest om liturgische expressiviteit te onderdrukken. in plaats van die te stimuleren?

Kontekstualisatie kan zeker te ver gaan. De Rooms-Katholieke kerk is heel actief op liturgisch gebied: in alle landen worden liturgische conferenties gehouden. Ze ontkomen niet aan synkretisme met oude godsdiensten en moderne maatschappij-visies. In dit blad wees ook J.A. Boersma al eens up het gevaar van een minder geslaagde kontekstualisatie.⁸

Dat moet ons echter niet, reactionair, star en bang maken. Het moet echter wel een waarschuwing voor ons zijn.

Liturgische pluriformiteit mag ontstaan, over de hele wereld, in beperkte mate binnen Nederland. De kerk moet in acculturatie, in transformatie een uitdaging, een opdracht zien. De opdracht namelijk om de cultuur 'in *possessio*' te nemen voor Christus én bezet te houden!

Wel is voorzichtigheid en diepgaand overleg een 'must'. Het gemak, waarop velen maar kontekstualiseren, kan ons niet bekoren. Nemen we het culturele motief bij de ontplooiing van liturgie volop serieus, dan ook die andere

motieven, welke ieder voor zich eigen zeggingskracht en gezag hebben. volop laten meespreken. Daarbij hebben het schriftuurlijke motief en het dogmatische motief veto-recht. Het kerk-rechtelijke motief (hierboven nog niet genoemd) heeft dat in veel opzichten ook. Het is de vraag, of wat dat betreft niet meer ruimte geschapen moet worden. Niet, dat het moet verdwijnen, want als kerkverband mag je best veel gemeen hebben. 'Paulus spreekt over verscheidenheid van gaven in het ene lichaam door de éne Geest (1 Kor 12). De draagkracht is de liefde voor elkaar (1 Kor 13). (...) Wat Paulus op het oog heeft is niet een strakke orde, hiërarchisch, autoritair, maar een ordening, die functioneel het lichaam van Christus, de gemeente opbouwt. Dat wil zeggen: geen puur individualisme of clubgeest (1 Kor 1-3). ook niet in de tongentaal (1 Kor 14), maar een ordening uit **liefde** voor elkaar (1 Kor 13), die bevrijding en opstanding tot het nieuwe leven zoekt (1 Kor 15).'⁹ Laat tot **dat doel en in dat kader** het culturele motief bij de ontplooiing van liturgie optimaal aan bod komen!

Tenslotte: het missionaire motief

Aangezet door het missionaire motief moet elke zenden-de kerk liturgische kontekstualisatie (tot stand gekomen in verantwoord samenspel met de andere motieven) stimuleren en toejuichen.

Een kerk, die zich inkapselt in een te statische liturgie, staat zichzelf in de weg bij de uitoefening van de zendingsopdracht.

En vergeet niet: elke kerk is zendende kerk.

Het zendingsveld? Eerste straat rechts!

G. Riemer

¹ Prof. J. Kamphuis vertelt daarvan in *De Reformatie*, jrg. 67, p. 70-71.

² 'Inkulturation der liturgie', Bericht über den 3. Liturgischen Kongress in Indonesien, in *Zeitschrift für Missionswissenschaft und Religionswissenschaft*, 1981, p. 216-222.

³ D.S. Amalorpavadass, 'Indigenization and the liturgy of the Church', in *The International Review of Mission*, 1976, p. 169vv.

⁴ 'Enkele liturgische opmerkingen en voorstellen', zendingstijdschrift *Dr Opwekker*, 1938, p. 422-430.

⁵ Daniel Montoya Rosales, (NT-professor van het Evangelical Theological Seminari in Matanzas, Cuba) 'The influence of the missionary heritage on liturgical forms', in *The International Review of Mission*, 1985, p. 373vv.

⁶ P. Brunner, *Leiturgia* I. Kassel 1953. p. K1.

⁷ Conrad Bergendoff, 'What governs and shapes liturgical development?', *The Ecumenical Review*, 1955, p. 353-358.

⁸ J.A. Boersma, 'Geslaagde Kontekstualisatie', in *De Reformatie*, jrg. 67, p. 814-816.

⁹ M.A. Vrijlandt, *Liturgiek*, Zoetermeer 1992, p. 32.

WAT HET GPV WIL

In *De Reformatie* van 8 mei jl. vervolgt prof. dr. M. te Velde zijn beantwoording van mijn eerdere artikel over de notitie 'Eenheid in beleid' van het GPV. Volgens afspraak zal ik in dit nummer op zijn reactie nader ingaan. Ik ga daarbij grotendeels voorbij aan hetgeen hij schrijft onder het kopje 'Moet dat nou?', omdat die paragraaf m.i. geen verband heeft met wat ik aan bezwaren publiek heb gemaakt in mijn vorige bijdrage. Met Te Velde ben ik van mening dat een discussie over de GPV-notitie in *De Reformatie* bepaald geoorloofd is. Wel heb ik aangegeven dat de bijdragen n.vr dit onderwerp van de kant van de redactie nogal tegengesteld van aard zijn. Mijn bezwaren tegen het artikel van Te Velde hebben te maken met de onterechte kritiek op de inhoud van de notitie, het weinig gelukkige tijdstip van publikatie en de toonsetting ervan. Wat dat laatste betreft doel ik op de stellige en zware termen die daarin gebruikt worden in directe relatie met de GPV-notitie en die er helaas nog liggen. Ik heb gepleit voor een wat terughoudender opstelling hierin. Het kan wellicht hij een concluderende bijdrage behoren daarop nog nader in te gaan. Intussen ben ik blij met de andere invalshoek die Te Velde nu kiest, ook al omdat die voor mij duidelijker maakt waarin onze benaderingen verschillen. Wel mis ik enigszins een verdiscontering van argumenten die ik reeds naar voren heb gebracht.

De concrete vraag

Te Velde vraagt aandacht voor de praktische beleidsgevolgen van de notitie: wat wil het GPV nu concreet? Hoe wijd mag de kring van GPV'ers in de praktijk worden? Hij geeft enkele voorbeelden van zo'n praktische situatie. Ik voel daarin de zorg die Te Velde heeft waar het gaat om de mogelijkheid van een onjuiste praktische toepassing van het algemene beleid. Een zorg die ik deel wanneer die toepassing wordt losgemaakt van de werkelijke inhoud van de notitie en wordt geplaatst in een veel wijder perspectief dan de notitie beoogt. De vraag is echter of de notitie daartoe aanleiding geeft. Naar mijn mening is dat niet het geval.

De praktische aanleiding

Her lijkt mij goed even stil te staan bij de praktijk van het toelatingsbeleid zoals die in het GPV voorkomt. Daarin ligt immers een belangrijke oorzaak voor de nieuwe beschrijving van het beleid.

In die praktijk is er verschil tussen verenigingen onderling. Daarbij is in plaats **R** statutair vastgelegd dat iemand lid kan worden wanneer voldaan wordt aan de voorwaarde dat hij of zij lid is van de Gereformeerde Kerken. In

plaats **B** heeft men deze bepaling niet. Het toelatingsbeleid kan daar ruimer worden ingevuld.

Het komt ook voor dat een vereniging het lidmaatschap niet bindt aan de strikte voorwaarde van het lid-zijn van de Gereformeerde Kerk, maar dat men die voorwaarde wel statutair heeft vastgelegd voor het vervullen van een bestuurslidmaatschap.

Deze situaties kunnen niet alleen verschillen tussen verenigingen onderling opleveren, maar kunnen zich ook voordoen op andere niveau's, bijvoorbeeld gekoppeld aan het lidmaatschap van een provinciaal of landelijk orgaan van het GPV. In artikel 6/c van de Verbondsstatuten stond tot nu toe dat leden van de Generale Verbondsraad (GVR) tevens belijdend lid dienen te zijn van één der Gereformeerde kerken.

De GVR heeft geprobeerd grotere eenheid in het beleid aan te brengen met de notitie en enkele concrete voorstellen. Daarbij is principieel de vraag aan de orde geweest of het juist is om het lidmaatschap van het GPV te verbinden met de voorwaarde dat men lid is van de Gereformeerde Kerken. Een positief antwoord op die vraag levert een – op het oog – veilige en duidelijk herkenbare begrenzing op. De kerkelijke historie maakt duidelijk dat zo'n formele begrenzing zijn eigen problemen opleveren. Een negatief antwoord doet de vraag rijzen welke voorwaarden men dan wil stellen aan het lidmaatschap. Waar ligt de grens? Naar het oordeel van de GVR ligt de begrenzing in Schrift en confessie. Daarom wordt in de notitie dat als voorwaarde voor het lidmaatschap van het GPV omschreven, samen met de politieke doelstelling van het GPV.

Bij de verdere uitwerking roept dat wel vragen op. Daarom moet daarover meer gezegd worden.

Positie GVR

Vanuit deze situatie heeft de GVR geprobeerd een nieuw beleid te omschrijven. Nu brengt de positie van de GVR in de Verbondsstructuur van het GPV mee, dat dit niet concreet voor de verenigingen kan worden ingevuld. Terrecht zouden de plaatselijke, zelfstandige verenigingen daarop kritiek kunnen hebben. De laak van de GVR beperkt zich in dit verband tot het aangeven van de algemene beleidslijnen en daarover kunnen de verenigingen zich in een Algemene Vergadering in goedkeurende of afkeurende zin uitspreken. Het is dus niet de taak van de GVR om allerlei situaties in de praktijk op te lossen of daarbij concrete aanwijzingen te geven. Anderzijds moet een beleidsnotitie natuurlijk wel duidelijk genoeg zijn om in de praktijk mee te kunnen werken. Nu zou Te Velde kunnen menen dat het daaraan juist schort. Maar de eerlijkheid gebiedt hier toch tenminste om na te gaan hoe het dan zit met de huidige praktijk bij de categorie verenigingen die het kerklidmaatschap niet als formeel toelatingscriterium hanteren. Vanuit mijn ruime periode als secretaris van het GPV heb ik in ieder geval geen voorbeeld voorhanden waarin een vereniging aan de GVR vraagt om een praktische invulling te geven aan een toelatingskwestie. Ik denk dat de verenigingen heel goed in staat zijn daaraan

inhoud te geven en dat zij dat ook terecht tot hun eigen taken rekenen. Dat is de essentie van mijn antwoord geweest tijdens een discussie in Kampen en daarom inhoud ik mij ook nu van een beschouwing over de aangedragen voorbeelden.

Casuïstiek en norm

Een ander bezwaar tegen het invullen van die voorbeelden is de casuïstiek die dan ontstaat en die vervolgens gemakkelijk als normgevend gaat functioneren. Dat zou tegen de zorgvuldigheid van de plaatselijke beoordeling indruisen en geen recht doen aan situaties waarin deze voorbeelden niet voorzien.

Belangrijker vind ik echter, dat daarmee tegemoet zou worden gekomen aan het m.i. niet terechte beeld dat Te Velde schetst van de notitie in zijn paragraaf 'kerkelijke partij met een rand'.

Ik wil met het honoreren van voorbeelden niet bevorderen als zou het nieuwe beleid erin bestaan, dat het GPV nu naast Gereformeerd-vrijgemaakten ook Christelijke-gereformeerden en Nederlands-gereformeerden toelaat. Dan zijn we immers weer terug bij het kerkgebonden model waarin het kerklidmaatschap voorwaarde is voor het GPV-lidmaatschap. De uitbreiding ten opzichte van de situatie tot nu toe zou je dan kunnen karakteriseren als een 'kerkelijk +'-model. Dat is niet de lijn van de GPV-notitie. Daarin worden deze en andere kerken niet op één confessionele noemer naast elkaar geplaatst als confessioneel-gereformeerde kerken waaruit leden kunnen worden toegelaten. Dan zou men zich immers weer bevinden in een model waarin men, om het maar concreet te maken, op basis van het lidmaatschap van de Gereformeerde, of de Christelijke Gereformeerde of de Nederlands Gereformeerde Kerken zou kunnen worden toegelaten en op basis van het lidmaatschap van de Nederlandse Hervormde Kerk niet. De notitie spreekt zich niet in die zin uit, ook niet waar het gaat om de Gereformeerde Kerken. Men kan het vanzelfsprekend vinden dat uit die kerken leden komen, gelet op de handhaving van de confessie in deze kerken, maar dat is dan een constatering in de praktijk. Het toelatingsbeleid van het GPV richt zich op personen en is gebaseerd op Schrift en confessie. Wanneer de notitie een uitspraak doet over de Gereformeerde Kerken als ware kerken van onze Here Jezus Christus is dat een concretisering van de confessionele norm in de huidige kerkelijke situatie in ons land. Wie vervolgens spreekt over het zoeken naar eenheid in gebondenheid aan Schrift en confessie, kan niet voorbijgaan aan die Gereformeerde Kerken. Dat is dan althans niet de eenheid waarop de notitie het oog heeft. Ligt hierin onvoldoende aanwijzing om op plaatselijk niveau praktisch mee te kunnen werken? Is de notitie hierin verwarrend of vervagend? Het lijkt me niet.

Confessioneel of kerkelijk?

Terug naar de vraag: hoe wijd mag de kring van GPV'ers worden?

Te Velde wekt in het eerste deel van zijn bijdrage(n) de indruk alsof het GPV een ongekende (misschien zelfs een onbekende) ruimte opzoekt op titel van de confessie. Maar in het tweede deel van zijn laatste bijdrage ligt zijn constatering anders. Hij stelt daar dat het GPV eigenlijk gewoon een kerkelijke partij is (gebleven), maar dan met een randje. Daarbij doet de notitie aan begripsverwarring waar het gaat over de termen 'kerkelijk' en 'confessioneel-gereformeerd'. Ik denk dat dit laatste samenhangt met de interpretaties die Te Velde voorafgaand geeft.

Een wijde kring op een smalle basis?

In de notitie is gekozen voor de normatieve invalshoek van Schrift en confessie, ook waar het de kerkvraag betreft. Te Velde spreekt echter vanuit de feitelijke invalshoek van het lidmaatschap van de Gereformeerde Kerken in Nederland. Dat levert accentverschillen op, zoals wel blijkt uit de bijdragen tot nu toe. Onder het oude beleid is het GPV getypeerd als kerkelijke partij. Daarmee werd bedoeld, dat het lidmaatschap van de Gereformeerde Kerk (concreet, feitelijk) als voorwaarde geldt voor het GPV-lidmaatschap. Onder het nieuwe beleid krijgt dat feitelijke criterium minder accent, maar wordt men wel degelijk aangesproken op de norm van Schrift en confessie. Daarin staat de kerkelijke norm. De confessionele overtuiging is het beslissend criterium, maar die staat uiteraard niet los van de kerkelijke positie die iemand maakt. Als publiek gegeven kun je daar niet omheen. In de notitie wordt in dit verband opgemerkt dat het tot de norm behoort kerkelijke eenheid te willen met hen die instemmen met Schrift en confessie. Daarin ligt een belangrijk instrument om met elkaar in een gesprek na te gaan of men eensgezind is op dit punt van de confessie. Nu maakt Te Velde het één en het ander met zijn opmerking 'als je maar aan eenheid bouwt, dan kun je samen op weg'. Alsof dat het nieuwe, versmalde criterium is. Maar in de notitie wordt het één met het ander verbonden gehouden. Schrift en confessie worden daarin niet losgemaakt van het samen houden aan de kerk. In de praktijk zal dit inderdaad de ruimte voor het GPV bij het toelatingsbeleid meer beperken dan bij andere politieke partijen wel kan worden opgemerkt. Dat is dan het gevolg van een eerlijke taxatie van de confessionele situatie op het punt van de kerkvergadering. Maar dat is dan niet hetzelfde als 'een kerkelijke partij met een randje'.

Een pasklare oplossing?

Als ik Te Velde goed heb begrepen is zijn verwijt naar het GPV o.a. dat de notitie geen concrete oplossing biedt. Je kunt er niet veel mee in de praktijk. Op het punt van de kerk is er onvoldoende duidelijkheid.

In het slotdeel van zijn bijdrage geeft Te Velde echter als het grote probleem van de notitie aan, dat daarin wel een pasklare oplossing is geconstrueerd, waardoor kerkelijke verdeeldheid samengaan niet hoeft te verhinderen. De formule van 'het willen van kerkelijke eenheid' brengt mensen uit verschillende kerken samen.

RIDDERBOS OP JOHANNES

Na zijn grote theologische werken over de synoptische evangeliën (*De komst van het koninkrijk*) en de brieven van Paulus (*Paulus: ontwerp van zijn theologie*) heeft dr. Herman Ridderbos nu ook zijn commentaar op het evangelie naar Johannes mogen voltooiën. Eind vorig jaar verscheen het tweede deel, waarvan ik bij de uitgever even het manuscript heb ingezien: een geweldige stapel dichtbeschreven A4-vellen. Dit is misschien een van de laatste boeken met een behoorlijke omvang, die op een dergelijke manier worden geproduceerd! Het eerste deel, dat in 1987 werd gepubliceerd, is indertijd in dit blad uitgebreid besproken door prof. J. Kamphuis (jaargang 64 (1988), 124-127). Zijn kanttekeningen bij de gekozen ondertitel, 'proeve van een theologische exegese', blijven uiteraard ook ten aanzien van het tweede deel geldig.

Deel 2 gaat verder op de in deel 1 uitgezette lijn. Als een enorme sneeuwschuiver maakt Ridderbos' commentaar ruim baan voor de tekst van Johannes zelf, door allerlei pogingen om stukken tekst te verknippen of te verwisselen als niet terzake af te wijzen. Ridderbos schuwt de discussie met zijn voorgangers bepaald niet. Op bekwame wijze weet hij het waardevolle uit hun opmerkingen te integreren in zijn betoog. Grote deskundigheid blijkt uit zijn trefzekere keuze als het gaat om verwerking van de overvloed aan literatuur die over het Johannes-evangelie is verschenen. Kortom, Ridderbos heeft een standaardwerk geschreven. In de exegese zelf vraagt hij keer op keer aandacht voor de tekst van het vierde evangelie in zijn huidige vorm als een structurele en literaire eenheid. Deze benadering, die trouwens enig terrein lijkt te winnen in de moderne exegese, doet weldadig aan temidden van alle knip- en plakwerk waar moderne bijbelcommentaren ons vaak mee weten (wisten?) te vermoeien. Anderzijds moet geconstateerd worden dat Ridderbos de eenheid van Johannes ziet als een zorgvuldig door de evangelist *gecomponeerde* eenheid. De evangelist heeft volgens hem een sterk persoonlijk stempel gedrukt op de beschrijving van Jezus' optreden en op de uiteindelijke formulering van zijn woorden. Voor de 'theologische' benadering van Ridderbos is het dan niet meer relevant hoe en waar eventueel verbindingslijnen lopen met de andere drie evangeliën. Hij beschouwt het vierde evangelie als een oorspronkelijke compositie, die zijn eigen plaats inneemt naast en onafhankelijk van de andere drie. Maar Johannes is toch het meest 'theologische' van de vier evangeliën, meent hij.

P.H.R. van Houwelingen

De voor de hand liggende vraag is: levert de notitie nu wel of niet een pasklare oplossing? Met zo'n eenvoudige oplossing **zou** in de praktijk toch goed te werken zijn, zo zou ik denken.

Maar hiervóór heb ik al aangegeven dat die formule op zich niet juist weergeeft wat de notitie wel bedoelt en ook omschrijft, namelijk het verbonden houden van de opdracht om kerkelijke eenheid te zoeken met de norm van Schrift en confessie. Er is, nogmaals, geen sprake van kerkelijk relativisme of van het laten buikspelen van synodes.

Het GPV wil met het nieuwe beleid een confessioneel-gereformeerde invulling geven in deze tijd, waarbij de kerkvraag niet met aantekening terzijde wordt gelegd.

In zijn bijdragen heeft Te Velde enkele keren aangegeven dat hij niet tegen verbreding van de politieke samenwerking is. De vragen die hij vervolgens stelt bij de GPV-notitie geven mij tot nu toe een te weinig concreet beeld van zijn bedoeling daarbij.

Laat ik daarom mogen besluiten met de vraag aan Te Velde of hij van mening is dat alleen binnen het verband van de Gereformeerde Kerken mensen kunnen instemmen met Schrift en confessie als basis voor politieke activiteit. Ziet hij, met andere woorden, de ruimte voor deelname aan confessioneel-gereformeerde politiek strikt verbonden met het lidmaatschap van de Gereformeerde Kerken?

Wellicht geeft het antwoord op deze vraag meer duidelijkheid bij het met elkaar zoeken naar Schriftuurlijk genormeerde antwoorden op vragen hij het toelatingsbeleid van het GPV en andere gereformeerde organisaties.

S.J.C. Cnossen

Over enkele weken zal de discussie na onderling overleg worden afgesloten met enkele evaluerende opmerkingen van de heer Cnossen en ondergetekende.

MtV.

ANTIREVOLUTIONAIRES EN HET BUITENLAND (1848-1905)

Op 11 mei 1992 promoveerde aan de Vrije Universiteit te Amsterdam de historicus R. Kuiper (geb. 1962, directeur van het centrum voor Reformatorische Wijsbegeerte en voorzitter van de Vereniging van Christen-Historici) op een proefschrift waarin de gedachten binnen de 19e-eeuwse antirevolutionaire partij over de buitenlandse politiek werd onderzocht. Onder de titel *Zelfbeeld en wereldbeeld* werd met name verslag gedaan van de gedachten die leefden bij mannen als Groen van Prinsterer, Kuiper en De Savornin Lohman. Maar ook minder bekende figuren komen even in beeld, zoals enkele Reveil-vertegenwoordigers en tevens een diplomaat als graaf J.P.J.A. van Zuylen van Nijvelt (ook enkele keren minister van buit. zaken) en Jhr. P.J. Elout van Soeterwoude, zodat we zonder meer kunnen spreken van een zeer representatieve studie over dit bijzondere thema.

Er bestond in protestantse politieke en wetenschappelijke kring behoefte aan een afrondende studie op dit gebied; in de jaren '30 had de gereformeerde historicus H. Smitskamp onderzoek gedaan naar 'Graden van Prinsterer en de politiek van Bismarck', maar daarna was er in antirevolutionaire kring een langdurige stilte ingetreden. Al kon men in de nogal wisselende dagbladjournalistiek natuurlijk wel de dagelijkse kost vinden.

Het door Kuiper onderzochte thema, de visie op en de verhouding tot buitenlandse mogendheden, is voor Nederlanders steeds van belang geweest, althans men meende wel vaak dat er in de wereld naar de stem van onze regeerders werd geluisterd. En 'we' menen ook nu nog dat we – hoe klein ook – steeds een eigen geluid moeten en kunnen laten horen. Dat betreft dan ook het algemene Nederlandse in dezen; maar wat meenden in de vorige eeuw de antirevolutionairen daar dan nog weer aan 'eigens' te moeten inbrengen? Het antwoord daarop vindt u in de studie van Kuiper. Gold er een bepaalde, calvinistische gestempelde missie-drang af speelden ook andere zaken een rol?

De auteur laat zien hoe er, te beginnen bij Groen van Prinsterer, steeds grote belangstelling voor en betrokkenheid bestond bij buitenlandse zaken; hoe er christelijk-normatief nagedacht werd over zaken als neutraliteit en oorlog, nationalisme (Bismarck!) en revolutie. Bij Groen stond het rechtsbeginsel voorop in zijn beoordeling van (buitenlandse) kwesties. Bij anderen speelden soms anti-roomse gevoelens een belangrijke rol.

Ook laat de promovendus Kuiper de heroriënteringslijn van Abraham Kuyper goed uit de verf komen in weer andere realiteiten, zoals de Boerenoorlog en de verhouding

tot het Duitse keizerrijk (m.n. Wilhelm II). Juist hier wordt duidelijk hoe er allerminst steeds sprake was van koekoek-één-zang binnen de ARP.

Ook komt de taakstelling van Nederland tegenover de koloniën aan de orde: het was de antirevolutionairen er zeker ook om te doen het evangelie in de Indische wereld te laten horen.

Het onderzoeksveld stopt chronologisch bij 1905, het jaar waarin Abraham Kuyper aftrad als minister-president; werd het al met al een te brede studie als ook de periode tot aan 1920 (dood van Kuyper/begin van een vredesperiode na de eerste wereldoorlog) werd beschreven?

Het door Kuiper gekozen onderzoeksthema brengt met zich mee dat er voor de (gewone) lezers heel wat kennis-vooraf moet bestaan om alle ontwikkelingen en reactie goed te kunnen volgen. Misschien – maar hier spreekt een onderwijsgevende – had een aantal kaartjes en een enkele algemene inleiding op de buitenlandse ontwikkelingen wat meer aanknopingspunten kunnen bieden.

Maar één ding staat vast: in ieder geval is de stijl van dr. Kuiper zo dat het boek 'als een trein' leest: vlot en zeer onderhoudend, steeds de uitgezette lijn in de gaten houdend ook als er een verre uitstap wordt gemaakt.

Als ik een puntje van kritiek mag noemen, wil ik hier vermelden dat Kuiper geen aandacht heeft geschonken aan wat P. Jongeling heeft geschreven in zes hoofdartikelen in het *Gereformeerd Gezinsblad* van 8-13 oktober 1962 inzake de ideeën van Kuyper en Groen over de buitenlandse politiek van Bismarck en Wilhelm II. Het betrof hier een fundamentele kritiek van Jongeling op een studie van J.P. Feddema in A.R.-Staatkunde van 1962 over Kuipers houding in de eerste wereldoorlog. Ook besteedt Kuiper geen enkele aandacht aan de – ook historisch georiënteerde – studies van A. Kamsteeg over de buitenlandse politiek, met name dien? *Balans tussen ideaal en werkelijkheid* (hfst. 4). Daarmee blijft helaas een niet onbelangrijk, juist 'antirevolutionair' oriëntatiepunt buiten het gezichtsveld.

Ook miste ik in de lijst van bestudeerde bronnen enkele buitenlandse kranten zoals *Der neue Preussische (Kreuz-) Zeitung* en *Le Journal des débats politiques et littéraires*, kranten die Groen van Prinsterer betrok in zijn beschouwingen over de Rans-Duitse kwestie rond 1867/1870.

H. Veldman

N.a.v. dr. R. Kuiper, *Zelfbeeld en wereldbeeld. Antirevolutionairen en het buitenland. 1848-1905*. Historische Boekerij, nr. 2, Uitg. Kok. Kampen 1992. Omvang 311 blz., prijs f 55,-.

Billy Graham is een van de bekendste evangelisten ter wereld. Op zijn evangelisatiereizen in alle werelddelen heeft hij de diepe nood van de mensheid gezien. De enige oplossing voor deze nood ziet hij in vrede met God. Zonder God is de mens geestelijk dood. Door Gods genade kan hij door in Jezus Christus te geloven, opnieuw geboren worden. Hij schreef hier twee boeken over. *Vrede met God*, en *Opnieuw geboren worden*, zijn bij Kok Voorhoeve uitgegeven en kosten beide f 14,90.

Over de wederkomst van Christus en wat daaraan voorafgaat, schreven J.G. Fijnvandraat en H.P. Medema al eens een boekje. *Zo zullen wij altijd met de Heer zijn. Over de komst van Christus en de opname van de Gemeente*, is een complete herziening daarvan. Het boek kost f 27,95 en is bij Uitgeverij Medema verschenen.

De oudste Syrische kommentaar op het boek Genesis is van Efreem de **Syriër** (gestorven in 373). Dit jaar is hij Kok een vertaling met inleiding en toelichting verschenen van de hand van drs. A.G.P. Janson en dr. L. van Rompay: *Efreem de Syriër, Uitleg van het boek Genesis*. De prijs ervan is me onbekend.

Over kernteksten uit het boek Hooglied schreef de al eerder genoemde C.H. Spurgeon een meditatieve uitleg, waarin de waarde van dit bijbelboek voor het geloofsleven aangetoond wordt. De *Ros en de Lelie*, biedt hier een nieuwe vertaling van. Deze uitgave van De Groot Goudriaan kost f 22,50.

Drs. A.F. Troost schreef een boekje over de brief van Paulus aan de Filippenzen, onder de titel: *Blij te allen tijde...* In dit boek wordt de brief in 12 korte gedeelten besproken in de vorm van pastorale kanttekeningen. Achterin zijn gespreksvragen opgenomen. Het boekje verscheen bij Boekencentrum en kost f 14,50.

Bij dezelfde uitgever verscheen *Omdat Hij komt...* In deze bundel worden vijf gelijkenissen van Jezus uitgelegd en toegepast. Uitgangspunt voor de uitleg is de uitwerking die Jezus' verhalen in Zijn tijd op het publiek gehad moeten hebben. Daarbij wordt gebruik gemaakt van kennis van de cultuur van het Midden-Oosten. Prijs: f 13,90.

Over de schitterende plantengroei in het land Israël is bij uitgeverij Medema een boekje verschenen. *Laat de aarde het u vertellen. De zwijgende, maar machtige hoodschap van planten in het land van de Bijbel*, is geschreven door Lytton J. Musselman en Henk P. Medema. Prijs: f 14,90.

Boekencentrum bundelde 35 gedichten van de hervormde predikant L.M. Vreugdenhil, die ook als liederen gezon-

gen kunnen worden. Het gaat voornamelijk om berijming van bijbelse teksten. *De Knecht zal Koning zijn?* kost f 13,90.

Joke Verweerd schreef een aantal gedichten 'voor als de situatie uitzichtloos lijkt'. Het thema is: voor wie omhoog ziet, is er een 'betere toekomst'. *Houvast* kost f 15,90.

De synodaal-gereformeerde hoogleraar C.J. den Heyer schreef *Een joodse Jezus – de Christus der kerken. De plaats van Israël in de Christologie*. Dit boekje verscheen als 6e deel in de bij Kok uitgegeven serie 'Verkenning en Bezinning'. Prijs: f 18,90.

Over de Islam is bij Uitgeverij Medema een boek verschenen van de hand van J.G. Fijnvandraat. *Niet in Mekka, noch in Jeruzalem*, wil een gedetailleerde beschrijving geven van de ontstaansgeschiedenis van deze snelgroeiende godsdienst. Dit boek kost f 15,95.

Hoe bereiken wij moslims met het Evangelie? Wat moet onze houding als christenen zijn? Mogen wij hun het Evangelie eigenlijk wel verkondigen? Dergelijke vragen komen aan de orde in *Moslims en het Evangelie*, onder redaktie van William J. Saal. Auteurs die allen veel ervaring hebben in de omgang met moslims werken aan dit boek mee. De Nederlandse vertaling kost f 29,95.

Over de Koptische Kerk is een beknopt informatief boekje verschenen bij Kok Kampen. Ontstaan en eredienst van deze gemeenschap, verschillen en overeenkomsten met protestanten en rooms-katholieken komen hierin aan de orde. Dr. Elham Khalil schreef dit boekje onder de titel: *De Koptische Kerk. Vraag & Antwoord...* Prijs: f 12,50.

Hoe bereik je jongeren in de jaren negentig? Daarover gaat *Jeugdwerk in een supermarkt-cultuur*. Deze publikatie is het resultaat van een onderzoek dat door een werkgroep binnen de Evangelische Alliantie is verricht. Invalshoek is dat er recht gedaan moet worden aan het evangelie van Jezus Christus en aan de belevingswereld van de jongeren. Het bij Kok Voorhoeve uitgegeven boekje kost f 15,90.

Prof. dr. G.A. Lindeboom (1905-1986) is 25 jaar lang verbonden geweest aan de Faculteit der Geneeskunde van de Vrije Universiteit te Amsterdam. Zijn visie op geneeskunde en medische ethiek blijkt uit 13 gebundelde essays: *De medische ethiek in de branding. Een keuze uit het werk van Gerrit Arie Lindeboom*. Verkoopprijs: f 39,90. Uitgave: Buijten & Schipperheijn.

Jan Meijer

Misverstand op *misverstand*

Al eerder confronteerden we ons met de drogredenen van Maarten 't Hart, die nog steeds bezig is tegen zijn gereformeerde verleden te vechten (20 maart 1993).

Opnieuw kwam hij in *NRC/Handelsblad* uit de **hoek** met enkele opmerkingen die de onbetrouwbaarheid van de evangeliën mochten aantonen. Daarop ging Piet van der Bruggen in *Hervormd Nederland* in. Maar de wijze waarop hij 't Hart denkt te kunnen pareren is niet slechts onbevredigend, maar roept nieuwe misverstanden op. We citeren:

Onlangs heeft Maarten 't Hart zich in *NRC/Handelsblad* afgevraagd: hoe hebben de evangelisten geweten wat Jezus in de Hof van olijven overkwam toen hij naar hun zeggen, aan doodsangst ten prooi, bloed en water zwetend, zijn vader smeekte de lijdenskelk aan hem te laten voorbijgaan? Ze waren er immers niet bij; lagen op afstand **van** een steenworp (tien meter schat Maarten!) te dutten en hebben zich blijkbaar nauwelijks geïnteresseerd in wat hun meester overkwam. Je knippert wel even met de ogen wanneer een intelligente man, waar Maarten 't Hart toch voor doorgaat, met zo'n achterhaalde vraag komt aanzetten. Schriftlezend op de wijze van Maarten **kun** je nog tientallen soortgelijke vragen stellen, bijvoorbeeld hoe is men het intieme gesprek tussen Maria en de engel Gabriël, de woordenwisseling tussen Jezus en satan, en de dromen van Jozef aan de weet gekomen? Niemand was erbij en afluisteren via draadloze telefoon bestond nog niet.

Het blijkt een schier onuitroeibaar misverstand te zijn de bijbel te beschouwen als een boek dat historische, kosmologische, biologisch-of fysische gegevens bevat die gelijkwaardig zijn aan de inzichten van de moderne wetenschap. Je mag toch veronderstellen een apen deur in te trappen wanneer je 't Hart c.s. nog maar weer eens onder ogen brengt dat de bijbel een geloofsboek is: een verslagboek van religieuze ervaringen, opgeschreven in een taal die gebruik maakt van de mythe. Het is de onschatbare verdienste van Rudolf Bultmann aangetoond te hebben dat wij hij het lezen van de Schrift een onderscheid dienen te maken tussen het kerigma (het geloofsgegeven) en de mythe waarin het is 'vespaki'. Ontmythologiseren is dus niets anders dan het interpreteren van een (nieuwtestamentische) tekst, met de **K**-doelting te gaan inzien wat de desbetreffende tekst eigenlijk zeggen wil. Het verhaal over de doodsangst van Jezus in de Hof van olijven is niet een beschrijving van een historisch gebeuren, maar weergave van het geloof van de leerlingen die hun meester niet beschouwden als een op de kruisdood beluste en door de Vader gepredestineerde martelaar, maar als een mens van vlees en bloed die, zwetend van angst, de onvermijdelijk geworden terechtstelling op zich af zag **komen**. Van dat geloof is het Gethsémané-verhaal de (mythische) inkleding.

We geven het volgende commentaar:

1. Van der Bruggen **begrijpt** niet dat een 'intelligent man' als Maarten 't Hart dergelijke vragen stelt. Het is volgens hem een schier onuitroeibaar misverstand de bijbel te beschouwen als een boek, dat onder meer historische gegevens bevat. Hij noemt het dan ook een intrappen van een open deur, als hij 't Hart onder het oog brengt dat de bijbel een geloofsboek is, een ver-

slag van religieuze ervaringen, in een taal die gebruik maakt van de mythe. De lijdensnacht is dan ook niet historische werkelijkheid. Zo helpt de ene blinde de andere blinde in de put!

2. Wie de evangeliën naar hun eigen aard en pretentie leest, **komt** tot een heel andere conclusie. Volgens 't Hart hebben de leerlingen zich nauwelijks geïnteresseerd in wat hun Meester overkwam: ze lagen te dutten en hebben dus niets van Jezus' doodsangst gemerkt. Maar het omgekeerde **is** waar! Lees maar wat Markus daarvan zegt (14 : 32-42). Blijkens vs. 33 brengt Jezus Petrus, **Jakobus** en Johannes 'nog dichter bij zijn gebed dan de andere acht' (J. van Bruggen). Juist als zijn drie kroongetuigen. En het slapen van de leerlingen is juist opvallend. Hun ogen waren verzwaaard en hun slaap was niet normaal. Zij waren als vissers gewend om een nacht te waken. Hun onvermogen om de angsten van Jezus te delen wordt hier openbaar. Maar dat is het omgekeerde van wat 't Hart suggereert: nauwelijks geïnteresseerd! Jezus betreft zijn drie kroongetuigen juist bij zijn ontreddering. Ze hebben er dus zeker van geweten. Evenals van zijn verheerlijking op de berg en zijn bewuste keuze voor zijn lijden in Jeruzalem.
3. Wanneer Van der Bruggen zelf dan ook nog voorbeelden aandraagt om te onderstrepen dat van enige historische werkelijkheid en betrouwbaarheid geen sprake kan zijn, schiet hij evenzeer naast zijn doel als de door hem bestreden 't Hart.
4. Hij noemt het gesprek tussen Maria en de engel. Maar juist Lukas, die alles nauwkeurig heeft onderzocht, heeft de tijd gehad met Maria te spreken, die alles in haar hart bewaarde. Zou zij hem niet hebben kunnen vertellen wat de engel tegen haar had gezegd? En de woordenwisseling tussen Jezus en satan, hoelang heeft Jezus zelf niet met zijn leerlingen gesproken?
5. Ook de dromen **van** Jozef uit het Oude Testament worden even opgerakeld om de historische onbetrouwbaarheid van Gods Woord aan te tonen. Maar volgens Genesis 37 : 5 vertelde Jozef ze zelf aan zijn broeri!
6. We houden maar op. In ons blad van 20 maart vroegen we ons in de drierstarren af: Onwil of onkunde bij Maarten 't Hart? Het is duidelijk onwil om de Schrift in haar eigen licht te lezen en te aanvaarden. Maar al berijdt Van der Bruggen hem hier, zijn hele verhaal blijkt van eenzelfde onwil uit te gaan, om de bijbel te zien als het historisch betrouwbare Woord van God.
7. Daarom het ene misverstand kan het andere niet oplossen. De ene blinde tracht de andere blinde te leiden. Wij zeggen dit niet met hoogmoed, maar met diep verdriet. Zo wordt het nog meelevende en meelezende kerkvolk in Nederland voorgelicht! Jezus zelf heeft eens gezegd: 'Indien een blinde een blinde leidt, zullen zij beiden in een put vallen' (Matt. 15 : 14).

W.G. de Vries

BEROEPEN

Beroepen te Deventer: M. Wielhouwer te Appingedam; te Driebergen-Rijssenburger, te Emmen (tweede predikantsplaats), te Vroomshoop en te Steenwijk: G. Treurniet Azn. te Waardhuizen; te Dronten: E. Heres te Assen-Noord; te Harlingen: J. Zwart te Winschoten; te Mariëberg-Zuid: P.L. Voorberg te Rouveen; te Zwolle-Centrum: L.W. de Graaff te Zuidlaren.

Bedankt voor I-langezand-Sappemeer (tweede predikantsplaats): A.P. Feijen te Heemsc.

Aangenomen naar Hoogkerk: J.J. Dronkers te Nijkerk; naar Capelle aan den IJssel (derde predikantsplaats); R. ter Reek te Langerak en Gorinchem, die bedankte voor Emmeloord en Hardenberg-Oost.

Toegelaten tot de dienst des Woords door de classis 's-Gravenhage: kandidaat D. Griffioen, beroepen predikant te Voorburg; door de classis Rotterdam: M. Tel, kandidaat te Harderwijk.

Spreekconsent is verleend door de classis **Kampen** aan B. van Zuijlekom, Hofstraat 51, 8261 BW Kampen. ☎ (05202) 23767.

BEVESTIGING EN INTREDE

R. Tigelaar, voorheen kandidaat te **Stadskanaal**, deed op 23 mei jl. intrede te Pernis na bevestigd te zijn door F.H. Folkerts te Stadskanaal. Nieuw adres: Ozingastraat 9, 3193 SJ Pernis, ☎ (010) 4167511.

DOCTORAAL EXAMEN

Aan de Theologische Universiteit te Kampen slaagde voor het doctoraal examen D. Ophoff, Groenestraat 144, 8261 VK Kampen, ☎ (05202) 24134.

ADRESWIJZIGINGEN E.D.

Assen-Noord * *Scriba*: A. van des Ploeg, Postbus 872, 9400 AW Assen, ☎ (05920) 46568.

Almkerk-Werkendam * *Diaconie*: H.K. Elshout, Boompjes 10, 4286 LE Almkerk, ☎ (01834) 2906.

Neele * *Scriba*: J. Feenstra, Postbus 146, 7160 AC Neele, ☎ (05454) 72540.

Landelijk Verband van GPJC's en Stichting GPJC:

Voorzitter: Marcel Flipse, *Oude Rijn* 184, 2312 HM Leiden, ☎ (071) 141820; *Secretaris*: Dorothea de Graaf, Rösener Manzstraat 155c, 3026 TP Rotterdam, ☎ (010) 2622308; *Penningmeester LV*: Martin Klijnstra, Kapteynlaan 15.7904 W Hoozevee, ☎ (05280) 70132; *Penningmeester Stichting*: Menno Tigelaar, Mendelssohnlaan 5, 9402 RV Assen, ☎ (05920) 41433; *Voorzitter Publiciteitscommissie*: Harmjan Boddeis, Rembrandtlaan 11, 3761 AG Soest, ☎ (02155) 16575; *Vz J&P-Extra Club*:

Annemarie van Arkel, Prins Mauritslaan 31, 1405 CT Bussum, ☎ (02159) 36265; *Vz Rayonraad*: Annet Jonker, Speerstraat 1-III, 1076 XM Amsterdam, ☎ (020) 6765267; *Politiek Beleids- en Vormingscoördinator*: David de Jong, Okeghemstraat 11-hs, 1075 PJ Amsterdam, ☎ (020) 6799033.

Redactie-adres Jeugd en Politiek: Jasper Klapwijk, Rijnstraat 183-I, 1079 HE Amsterdam, ☎ (020) 6440112.

PERSBERICHT

De sluitingsdatum voor het eerstvolgende nummer van *Overdracht* het vakblad voor Commissies van Beheer is 30 juni 1993.

Opgaven aan red. *Overdracht*: T. Penninga, R. Kuiperweg 1, 9792 PJ Ten Post, ☎ (05902) 3313.

Overdracht is een uitgave van de *Stichting OCG* te Groningen.

* Als repel horen die adres-peg cv en^ in deze rubriek thuis, die ook te vinden zijn in het Handboek.

* Ook het nieuws betreffende beroepingswerk, examina en preekconsenten, particuliere en generale synoden, kerkelijke agenda, jubilea, overleden predikanten en het nieuws van in het Handboek vermelde verenigingen kan worden ingestuurd (peenverslagen!).

* Re redactie van de rubriek behoudt i.v.m. beschikbare ruimte zich het recht voor. informatie in te knipen of niet op te nemen.

* Gegevens dienen uitsluitend schriftelijk opgegeven te worden. De Reformatie, t.a.v. 'Uit de kerken'. Postbus 25, 4460 AA GOES. Per fax is ook mogelijk: (01100) 16492.

* In het algemeen geldt: informatie die donderdagochtend bij ons binnen is, staat afgedrukt in De Reformatie van de daaropvolgende week.

VAN RIETSCHOTEN

BOEKHANDEL Boekhandel Kantoorvakanaal Kantoorinrichting Faxnr. 010-4793699, Rotterdam	KANTOORVAKHANDEL Keizerswaard R. Rotterdam Keizerswaard 73 Gebroken Meeldijk 123 Barendrecht Faxnr. 01806-21165, Barendrecht	KANTOORINRICHTING Tel 010 4820485 Tel 010 4821365 Tel 01806-19744
--	---	---